NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXVIII. ÉVFOLYAM. 1907. FEBR. MÁRC. II—III. FÜZET.

NEMZETI MŰVELTSÉG ÉS CSALÁDI ÉLET.*

Nem tartalmaznak magas eszméket ezek a sorok, melyek nem is voltak felolvasásra szánva. Az elmult esztendő politiai válságainak tetőpontján, mikor a közélet pusztasága majd megfagyasztotta az érző honfilelkeket, akkor fejtettem ki vázlatosan ezeket a gondolatokat tanítványaim előtt, hogy azokra a hazafias kötelességekre figyelmeztessem őket, melyek a magyar családi élettől várják megvalósulásukat.

Az utóbbi idők mozgalmai újra felszínre vetették a nemzeti műveltség kérdését. Mindenki belátta, hogy a magyar társadalom csak úgy teljesítheti hivatását, ha nemzeti műveltségében rejlő erejét fokozni és érvényesíteni képes azokkal az áramlatokkal szemben, melyek magyarságunkat veszélyeztetik. A közélet viharainak csillapodása, mely nem végleges diadalt, csak fegyverszünetet jelent, alkalmasnak és kívánatosnak látszik arra, hogy társadalmunknak nemzeti szervezését végrehajtsuk. Nem szándékom e helyen azokról az elsőrendű szociális és gazdasági feladatokról szólani, melyeknek megvalósulása életkérdésünkké vált; csak mint nemzeti művelődésünk multjával, irodalommal foglalkozó megfigyelő szeretnék néhány észrevételt tenni nemzeti műveltségünk érdekében.

Az alapvető munkát e téren zajtalanul, nemes hivatásának megfelelően végzi minden fokozatában a magyar iskola, melynek pártolása, munkásainak nagyobb mértékben való elismerése, megbecsülése a társadalom elsőrendű hazafias kötelessége.

Az iskola munkásságát hallgatással mellőzve, arra szeret-

* A M. D. E. budapesti tanitónői szakosztályában tartott előadás.

ném a figyelmet felhívni, hogy a magyar család milyen eszközökkel járulhat hozzá nemzeti műveltségünk fejlesztéséhez.

A magyar család! Mily szent fogalom ez mindnyájunk előtt s milyen szomorú szívvel tapasztaljuk mi, fővárosi emberek, hogy a budapesti családi élet legnagyobb részt nélkülözi azt az erkölcsi, nemzeti tartalmat, mely annak századok óta díszül, erősségül szolgált. Szülők és gyermekek mintegy önkéntelen hatása alatt állanak az idegesen haladó korszellemnek, mely jóformán arra sem ad időt, hogy a családtagok eleget tegyenek egymás iránti kötelességeiknek. Nézzünk csak egy modern családot a reális élet tisztán látó pápaszemén keresztül, ugyan mit fogunk tapasztalni? A család feje jóformán minden idejét pénzszerzésre fordítja, hogy a naponként fokozódó igényeket kielégítse. Ha marad neki a napból egy-egy órácskája, azt is a házon kívül, baráti körben vagy a közélet szolgálatában szokta eltölteni.

A családanya teendőinek esetleges elvégzése utáni szabad idejét zsúrokban, egyesületben, társaságban — s ami Pesten épen nem ritkaság — kávéházban tölti. A gyermekek délelőtt iskolába járnak, délután tanulnak, külön órákat vesznek, korcsolyáznak, táncórákra járnak s ezzel a boldog szülők büszkén dicsekszenek vele, hogy mennyit áldoznak magzataik nevelésére.

Ha a főváros intelligens családjainak nagy átlagát tekintjük, bizony a legtöbbnél nem jut naponta egy félóra sem arra, hogy szülők és gyermekek, férj és feleség igazi családi életet élve, egymás lelkének megismerésére, nemesítésére törekednének.

Mikor ilyen elemi követelményeket sem találhatunk meg, hogy beszélhetnénk akkor arról, hogy a magyar család kellő gondot fordít a nemzeti műveltség ápolására.

Tegyünk eleget a társadalmi konvencióknak, viziteljünk, zsúrozzunk, rendezzünk estélyeket, — ez a mai világ jelszava — s ne törődjünk azzal, ha veszni hagyjuk azt a családi lelket, mely a nemzeti léleknek alapja. Ismerjünk meg mindenkit, persze felületesen, társadalmi érintkezésből s ne igyekezzünk megismerni azokat, kik hozzánk legközelebb állanak,

kikhez a családi kötelék fűz. Mutassunk nyájas arcot idegenek előtt, mosolyogjunk az első ismeretlenre, odahaza pedig legyünk szótlanok, kedvetlenek s öntsük ki családunk előtt lelkünk keserűségét! Beszéljünk sokat, hangosan zenéről, irodalomról; tanuljuk meg kiejteni a modern írók, festők, táncosnők, színdarabok neveit s ne érezzük legkisebb szükségét sem annak, hogy a művészet lényegét keressük s magunknak, családunknak igazi műélvezetet szerezzünk. Olvassuk el a napilapok reggeli, déli, délutáni, esti kiadásait; élvezzük a szenzációs botrányokat, gyönyörködjünk a becses szépirodalmi mellékletekben s hagyjuk parlagon heverni azt a sok gazdagságot, melyet nagy íróink remekeiben találhatnánk. Bizony szomorú, de találó, igaz dolgok ezek, melyeket tovább titkolni, hallgatni róluk, nemcsak kicsinyes gyengeség, de elsőrendű nemzeti veszedelem.

Magyar családok, ismerjétek meg azt a pusztító betegséget, mely felemészti életerőtöket; magyar szülők, magyar gyermekek, keressétek azt az orvosságot, mely biztos gyógyuláshoz vezet. A politikusok csak igazgatják az országot, de ti vagytok a nemzet; a ti erőtök a nemzet ereje, gyengeségtek a nemzet gyengesége! Fordítsatok nagy gondot, főigyekezetet arra, hogy a családi élet benső tartalomban gazdagabb, közvetlenebb legyen. Igyekezzék mindenki otthonát olyan kedvessé, kellemessé tenni, hogy ott a szülők pihenést, a gyermekek pedig okulást nyerjenek, mindketten pedig gyönyörűséget még akkor is, ha nincs vendég a háznál.

Nézzük meg a két legnagyobb kulturnemzetet, az angolt s a németet és hajoljunk meg mély tisztelettel a családi élet ama tisztasága előtt, mely ez államok folytonos gyarapodásának egyik főtényezője.

Tanulmányozzuk a régi magyar társaséletet, olvassuk elmult századok leveleit s előttünk áll a magyar család a maga ideális, tiszteletreméltó tulajdonaival.

A családi életnek nagy változáson kell átmenni, amíg reményünk lehet arra nézve, hogy az ápolója, fejlesztője lesz a nemzeti műveltségnek. Ez a nagy változás azonban könnyen

megtörténhetik, ha az egyes emberek visszatérnek ahhoz a természetesebb állapothoz, melyből a modern élet őket kivetkőztette. Gondoljuk el a család keletkezésének történetét, ez intézmény társadalmi, erkölcsi, nemzeti jelentőségét s azonnal belátjuk, hogy egymásért kell élni egy család tagjainak, egymást megismerni, vezetni, oktatni ez a főkötelesség, mely előbbrevaló minden társadalmi nyügnél, konvenciónál. Vegyünk részt a társaséletben is, de csak olyan mértékben, hogy az által családi életünk semmit se szenvedjen. Legyünk tagjai bizonyos társadalmi osztálynak, de szabadok, függetlenek és sohasem sülyedjünk oda, hogy rabszolgái maradjunk lelketlen szabályoknak, ostoba előítéleteknek. Ha a családi élet jelentőségét és hivatását így megértettük, akkor magától teljesíthetjük hazánk iránti kötelességünket, a nemzeti műveltség ápolását.

Befejezésül szóljunk arról pár szót, hogyan ápolhatja a magyar család a maga kebelében a nemzeti műveltséget? A családtagok sohasem felejtsék el a mindennapi élet munkája közben, hogy nekik nemcsak egymás iránt, de nemzetükkel szemben is vannak kötelességeik. A családapa gondoljon arra, hogy gyermekeinek tőle kell hazaszeretetet, lelkesedést, reményt tanulni; a családanya pedig akarjon jó honfiakat, honleányokat nevelni, kik ismerik nemzetük multját s tudják szeretni, becsülni a történelem szent alakjait. Az együttes beszélgetések tárgyai necsak családi események, aprólékos ügyek legyenek, de olyan nemzeti, erkölcsi tartalmú tárgyak is, melyek legalkalmasabbak a lélek nemesítésére. Nincs jobb tanító, mint a szülő, ki gyermekét így oktatja, nincs hálásabb tanítvány, mint a fiú vagy leány, ki atyja, anyja ajkáról lesi a szót, hogy azt szívébe fogadja. A bizalmas együttlétnek, csendes óráknak igaz barátai a költők, kiknek olvasása a legjobb eszköz a nemzeti műveltség ápolására. Ki ne lenne meghatva, ha gyermekének olvassa azokat a költeményeket, melyeket szülőitől hallott először? Kinek szívébe ne lopná a legtisztább örömet az a rajongó lelkesedés, mely a fogékony gyermeklélekben a költészet nyomán fakad?

A szülők visszagondolnak fiatalságukra, mikor még ők sza-

valták ez ismerős sorokat s abban a hallgatag pillanatban, szentelt csendben, mely ezután kövezik, több tisztító érzés van, mint száz modern zsúr léha társalgóiban.

E társaság tagjai előtt fölösleges részletesen fejtegetni, magyarázni azt a gazdagságot, mely nemzeti költészetünkben megtalálható. Petőfi, amint szótlanul csügg anyja ajkán, mint a gyümölcs a fán; Arany, midőn fiát imádkozni tanítja, Tompa, ki érzékeny lelkébe zárja a családi boldogságot, hogy őt bús napjaiban az a könycsepp, az a mosoly megvigasztalja, Jókai, ki száz képét festi a családi boldogságak s e legnagyobbak mellett a többiek is, szellemüknek örökké élő erejével nemcsak felemelnek, nemesítenek, de érzésben, gondolatban magyarságunkban, hazaszeretetünkben erősítenek. Ugy érezzük magunkat remekműveik olvasása közben, mintha a nagy magyar Alföldet, a háborgó Balatont, az egekbe nyúló Kárpátokat látnánk szemeink előtt. A nap sugarában, a levegő üdeségében, a virágok illatában nemcsak gyönyörködünk, de lelkünk büszkeséggel telik el, hogy ez magyar napfény, magyar levegő, magyar természet.

Remekíróink olyan kincset hagytak mindannyiunkra, hogy annak intenzívebb kihasználása elsőrendű nemzeti kötelesség.

Ilyen családok gyermekeinél lesz igazán termékeny, áldásos az iskolai nevelés, ahol a szülők igy erősítik, támogatják a tanítók munkáját. Ilyen családok gyermekei méltó reménye annak a nemzetnek, melynek legtöbb vigasza csak multja szomorú emlékeiben s jövendőjében van. Ilyen családok fiai mondhatják el nyugodt szívvel, büszke öntudattal, hogy igazán teljesítették kötelességüket.

Jól tudom, hogy a prózai élet a maga szürkeségében sokat nem enged megvalósulni ábrándjainkból. Érzem, hogy sok gondolat szebb, mígcsak lelkünk titkos hátterében rejtőzik, sok tett nemesebb szándékunkban, mint kivitelünkben. De érzem azt is, hogy a magyar nemzet társadalmának nagy feladatai végrehajtására szüksége van arra a nemes ideálizmusra, melynek legbiztosabb alapja a tisztességes, igazi családi élet.

Budapest. *Dr. Miklós Elemér.*

SZÜLŐKHÖZ SZÓLÓ LEVELEK.

(Második közlemény.)*

Szülők, oldjátok fel lelketeket ama torzképzet alól, hogy tekintélyetek megóvása miatt *kell* a gyermeket «*nevelni*». Szünjék meg félszeg félelmetek: «ha engedtek a gyermeknek, vége a szülői tekintélynek».

Jöjjetek már tisztába azzal, hogy a gyermek nemcsak akkor jó és kedves, mikor mézédesen és viaszlágyan, szeliden mosolyogva enged.

Szeressétek a gyermeket feltétlenül, mindenképen. Akkor is — sőt akkor még inkább — mikor nem «kedves», rakoncátlan, szótfogadatlan, dacos, neveletlen: mert a pici szenved ezalatt. Nem találja helyét. Ilyenkor leginkább rászorul a szülő megértő, elnéző, nagy szeretetére.

*

Mikor a csöpp lény, aki magán segíteni nem tud, ordít, rúg, kapál: úgy az nem egyéb, mint a kis állat szorongó segélykiáltása a nagy állattal szemben. Ez a kiáltás a legyőzetéstől való félelem hangja, amelyet az erőtelenség tudatának félelme szorít ki torkából. A kétségbeesés végső eszköze és kisérlete kis személyét érvényesíteni, védeni, elveszni nem hagyni a nálánál hatalmasabb erő kényszerével szemben.

Sikolytani, rúgni, ütni, verni, ordítani ezek a gyermek *utolsó* fegyverei a felnőttekkel való védelmi harcában.

*

* Az első közlemény a januári füzetben van. *Szerk.*

Sikerült azután a «felnőtteknek» a kicsiket lefokozni, teljes szótfogadásra birni, a vak engedelmesség félszeg alázatáig letörni: minő dicsekvő szóbőséggel tárgyalják «nevelési rendszerük eredményét», mily büszkék szótfogadó gyermekeikre.

Kikből lesznek a nagyobb értékü emberek: azokból-e, akik csak félszegen szótfogadni tanultak, lesni és tenni azt, ami másnak jó és kellemes, vagy azokból, akik megtanultak magukat is meghallgatni és nemcsak bálványuknak és azok szolgáinak, de saját istenüknek is engedelmeskedni?

Inkább Istennek akaratát tegyétek, mint az emberekét. Erre tanítsd gyermekeidet! Ezzel adod meg gyermeked életének az útirányt saját lényének ismeretéhez. Rávezeted az igazi nevelés mesgyéjére: az *önmagát nevelni tudásra.*

*

Még a legengedelmesebb, legszelidebb gyermeknél is jelentkezik koronkint saját akaratának érvényesülni vágyása.

Épen mert rákényszeritve elnyomja kedvedért saját természetes hajlandóságait: időnkint, az öntevékenység ösztönszerű erővel keres kiutat egy kiáltásban, rugásban, ellentállásban vagy haragos kitörésben.

Dühhel kisérti meg a «mindig alkalmazkodás» rászorított békóléceit széttörni.

Következnek a «jelenetek»: fenyegetés, büntetés egyikfelől, alkuvás, igéretek, megtérés másfelől. A kalitba fogott lelkiismeret ismét megadó csicsergő madárka egy ideig, míg az eleven ifjúi erő dacosan nem kiált ismét szabadság után stb., stb. Fel és le, fel és le. Mindig ugyanaz a végtelenségig.

Ilyen időnkinti haragkitöréseket a szigorú szótfogadásra való szorítással nem fogod megszüntetni; csak a kitörés formája fog változni.

*

Nem leszel-e ideges, ha következetes állandósággal kényszeritve leszel valamire, ami neked kellemetlen?

Tudsz mindig kedves, kellemes lenni? Mindennapi teendői-

det mindig egyforma jókedvvel és megelégedéssel végzed-e? Változatlanul kellemes és mulattató társalgó tudsz-e lenni mindig? Nem szorulsz-e rá olykor tapintatlan magaviseleted mentségére: «nem jól érzem magamat». «Lehangolt vagyok.» «Fáradtságom kedvetlenné tett.» *Nem?*

Mit cselekszel ilyenkor? Visszavonulsz, pihensz, kiméled magadat, hogy ismét helyreálljon kedélyállapotod.

És hát *gyermekednél mindez másként legyen?* Vagy: több ereje legyen annak a csöppségnek magát legyőzni, mint neked, aki magát a gyermek *fölé* helyezed mint győző fél?

Miként érzed magadat, mikor elvonulva, gondolataidba, zenébe vagy más szépnek élvezetébe elmerülve kizavar valaki a mindennapi élet valami szürke semmiségével?

A gyermekben épen úgy megvannak ezek a finom szállal átszőtt benső lelki mozzanatok. Ne bántsátok! Ne zavarjátok! Gyöngéden érintsétek. Azokat kímélni kell!

A gyermeknek nincs hatalmában az őt zavaró beavatkozásokat magától elhárítani, mint jómagadnak. Legkevésbbé tudja védeni magát veled szemben. *Mert Te vagy lenyügzője.*

Milyen jól ismered a körülményektől vagy emberektől reád ható kényszer hatásának lealázó, dacot keltő szégyenérzetét. Ne erőszakold ki ezeket gyermeked érintetlen kedélyéből!

Neki nem szabad a gyöngébbek titkolt haragját és megalázó szégyenérzetét ismerni. Őrizkedjetek a gyermek keserü haragját felkölteni.

Sohase forduljon, ez a testi, lelki métely, a tehetetlenség érzésének szülöttje, ellenetek. Jaj nektek, ha ti voltatok ébresztői.

Türelem és némán várakozó szelidséggel légy tapintatos gyermekedhez!

Ne zavard, önkényes szeszélyből, játékában, tiszta, kedves álmodozásában, ihletes nyugalmában elmerült gyermekedet! Úgy is eléggé kizavarja önteremtette kis világából a ráerőszakolt mindennapias szoktatás rendje.

Hagyjátok a gyermeket önmagával egyedül. Engedjétek elmélyedni énjébe. Foglalkozhassék saját egyéniségével és ne

zavard igényteljes közbevetéseiddel benső életét teremtő munkájában. Ne tépd szét könnyelműen gondolatvilágát s ne szorakoztasd elmélyedésében.

Úgyis elég könnyen megtanulja gondolatainak fonalát elejteni a hétköznapi élet rázúduló körülményeinek tömkelegében.

Ne koptasd idő előtt gyermeked energiáját és ellentállási erejét a veled való egyenetlen harcban.

Hagyd öntudatlan akaratát és ellentállását testvéreivel és kortársaival való apró csetepatéinál edződni. Közöttük egyenlő erőkkel szemben helyt kell állnia.

Neveljék a gyermekek magukat egymás között. Tapasztalja a gyermek kortársaival szemben, hogy mindig bölcsebb az, mikor az erősebb enged. Mert ezáltal növekszik az erősebb tekintélye, ez teszi tiszteletreméltóvá. Nem pedig a zsarnoki önkény, mely csak gyöngíti és kockáztatja az egyén hatását.

És, ha veszekedés, torzsalkodás tör ki a kicsinyek között: hagyd őket viaskodni. Nem jó, ha mindenkivel jóbarátságban akarunk vagy kell lenni. Így a gyermeknek is megvan rokonvagy ellenszenve, mely barátot vagy ellenséget nevel.

De sohase légy hivatlan biró a kis küzdők ügyében. Nem leszel, nem lehetsz igazságos.

Felesleges, hivatlan tekintélyed sulyával feszélyző beavatkozásod boszúságot szül. Lehet, hogy épen a békélő, kiegyenlítésre hajlandó hangulatot akasztod meg.

Tehetetlen haragot, alattomos ellenségeskedést táplálsz beleszólásoddal. Az igy diadalra juttatott győzőt pedig könnyen hencegő dicsekvővé teszed.

Hagyd az apró csetepatékat beavatkozásod nélkül kialakulni.

Minő erkölcsi értéke van az olyan békének, melyet parancsod kényszere hoz létre? Még, ha hozzád fordulnak is: tanítsd őket maguk között kivívni a békét. Utald őket egymásra. Majd helyreáll a béke.

Engedni, alkalmazkodni tanuljon a gyermek a gyermektől, a felnőtt ember tekintélyének nyomása nélkül.

*

Az ellenállást megtörni?!

Mi az az ember, akinek ellenállási ereje meg van törve? Amint a gyermek megszünik dacos lenni, nem áll ellen: aláástad egészséges ellenálló képességét.

De ne keltsd fel benne a dacot. Őrizhesse meg ellenálló képességét arra az időre, mely próbára teszi erejét. Ezért ne adjatok alkalmat rá naponta, hogy akaratotoknak ellene szegüljön.

Hagyjátok a gyermeket akarni tudni!

A gyermek csak akkor lesz dacos, ellenmondó, neveletlen, ha te túlságos sok törvényt szabsz neki.

Gondold meg, mit érzesz te, ha mint gyöngébb egy erősebb akaratnak kell állandóan engedned.

De ti mind azon téves felfogás nyomása alatt szenvedtek: «a gyermeket nevelni kell». «Nevelésnek» nevezitek a folytonos megtiltást, parancsot, illendőséghajszolást.

Ezzel pedig csak szerencsétlen fáradt, szegény bűnösöket, alattomos, felénk hülyéket adtok a társadalomnak.

*

A gyermeknek sejteni sem szabadna a benne lappangó, ellenszegülni tudó erőt addig, míg értelme, belátása nem irányítja akaratát.

Akkor azután neveld az ellenállásra. Még, ha kell önmagaddal szemben is.

Szegülj akarata ellen, de erős akarattal; így edzed és teszed próbára erejét. Hagyd gyakran győzni. Miért ne legyen gyermeked erősebb, mint te? Hiszen azt akarod, hogy győzelemmel kerüljön ki az élet viszontagságaiból.

Tanitsd védekezni. Védekezni minden tekintetben. Segitsd rá, hogy testi, lelki előnyeit, minden előitéletek nélkül nagyra nevelhesse. Tanulja meg nevetve, erejével játszva, védekezni. Győzelmesen védekezni tanuljon meg tőled.

Hogyan győzzön apró csatározásaiban, ha te állandó nyomás alatt tartod erős akaratoddal és szülői hatalmaddal, mellyel

félénkké, gyávává teszed? Ha sugárzó hitét erejében és győzelmében elfojtod?

Hagyd meg gyermeked akaratának győzelmi örömét. Ne rontsd örömét győzelmének kihasználásánál hideg, ellenséges szavakkal: «Takarodj. Tégy, amit akarsz. Haragszom rád. Tudni sem akarok rólad».

Hiszed, hogy ilyen szavak után a gyöngéd lelkiismeretű gyermek tovább tud menni és *vidáman* folytatni munkáját vagy játékát?

Haragoddal lelkiismeretén tudjon jó kedvvel cselekedni? Ezzel a haraggal már eleve megfosztod sikerétől. «Csak a szülők áldása épít a gyermekeknek hajlékot», értsd meg jól: a te gonosz, szúró tekinteted, kemény szavaid nemcsak elveszik minden kedvét akarni, de még erejét is megsemmisítik az akarni tudáshoz. Mert az a gyermek szeret téged. Nem tudja elviselni annak tudatát, hogy *haragszol reá*. Ne légy ilyen kegyetlen gyermekedhez.

Átengedted neki akaratával kiküzdött győzelmét, bebizonyította kérve, vidám erővel játszva diadalát, add rá mosolyogva, jó kedvvel szeretetteljes meleg áldásodat. Csókold meg gyermekedet és kívánj neki, rásegítve őt, szerencsét sikeréhez.

Ezért ne mond soha megvetőleg: «Én nem bánom, tégy amit akarsz, de tőlem ne várj segítséget» — mikor gyermeked kívánságának teljesítését kéri tőled.

Hogyan köszönjön neked gyermeked vidám jó kedvvel *ilyen* engedélyt és milyen kedvvel fog ezen szavak után cselekedni?

Ne foszd meg minden jó kedvétől, pajzánságától ilyen «nembánommal!»

Kéresd magadat, de ne légy kérlelhetetlen. Ne tagadj meg semmit *elvből*. Engedj, amikor és amiben csak lehet.

Tedd próbára a gyermek akaraterejét a kívánsághoz mérten. Figyeld meg a gyermek gondolkozását és akaratát. De, ha engedsz — engedj mosolyogva, áldva.

*

Parancsolni, megtagadni hétköznapias alkalmaknál, ellenmondásra csábít, szófogadatlanságra izgat, terheli az agy munkáját, tompítja a lelkiismeretet. Minden igazi érték nélkül oka lesz, komoly esetek alkalmával, sulyos engedetlenségeknek. Ne csodálkozzál akkor gyermeked szótfogadatlanságán, mert te magad szállítottad le parancsaid és tilalmaid értékét gyakori, sokszor folytonos, alkalmazásával.

Aggódó szereteted veszélyeket, betegségeket lát előre, melyek gyermekedet érhetik, azért akarod feltétlen szófogadásra nevelni?

Ah, épen ezért ne erőszakolj soha. Parancsolj minél kevesebbet. A legengedékenyebb gyermek ellenszegül alkalomadtán, ha beteg, veszélyben van, fél vagy aggódik. És akkor mégis csak kéréssel vagy erőszakkal kell javára kényszerítened.

Mit érnek parancsaid, intéseid, figyelmeztetéseid jelentéktelen alkalmaknál, ha fontos esetekben reszketned kell, hogy szavaidra hallgat-e gyermeked? Komoly veszélyben lesz-e intésednek ereje, hogy gyermekedet megmentsd?

Minden, amire erődet alapozod, hiányozni fog nagyobb dolgok kivitelénél. Hiányozni fog mások hite a te erődben. Nem lesz itéleted nagyobb dolgok belátásához. Pedig ez a fő. Erre gondolj, mikor engedelmességet követelsz, parancsokat osztogatsz, mikor — «*nevelni*» akarsz.

*

Mikor a gyermek helytelent cselekszik, első sorban a nevelő a hibás. De épen az ellenkezőjét szokás állitani.

Miért uralkodik épen csak a nevelésnél még mindig az a barbár, noha be nem vallott, alapelv: mindig a gyöngébb a hibás és akié a hatalom, azé az igazság?

Miért legyen a gyöngék élet- és akaratnyilvánitása mindig egy büntetendő valami ott, hol az erősek akarata vagy idegei ellenére történik?

Miért minősítjük rossznak, terheljük a gyermek lelkiismeretét, ahányszor akaratunkkal ellenkező véleményének ad kifejezést?

Nincs abban semmi rossz, ha a kis ember rebellis. Csak önálló gondolkozásának és függetlenségérzetének áruló ténye.

Talán nem fontos e két erő az ember életében?

Gyermeked legyen korán független és önálló, anélkül, hogy irányodban kis forradalmárrá fajuljon.

*

Tanulj nyugodtan, némán figyelni, beleegyezőleg engedni abban is, ami nem épen van kedvedre. Ne nyomd saját éned bélyegét rá gyermekedre. Ismerd meg egyéniségét és engedd ezt fejlődni. Szeresd őt sajátságában. Lásd őt másként is cselekedni. Hagyd őt választani. Ne erőszakold rá azt, ami neked tetszik.

De légy tanácsadója! Mondd meg neki: «tégy akaratod szerint, de a kikerülhetetlen következmények ezek meg ezek». Így állítod őt saját felelősségére a választás elé.

Megtagadás, ellenzés csak vágyat és ellenállást gerjeszt. Nyugodt beleegyezés, közönyös engedmény a kivánt dolog iránt gyakran lehűtő hatással van.

*

Tiszteljétek a más akaratát már a gyermekben. Még akkor is, ha az nem egyezik meg saját akaratotokkal.

Könnyű a gyermeket szeretni, ha az egészen olyanná fejlődik, aminőnek óhajtjátok. De az a gyermek, akinek más hajlamai, izlése, adományai vannak, mint aminőket ti vártatok tőle — azt a gyermeket bölcsen vezetni, szeretettel fejlődni hagyni, nem elrontani, iránta való türelmetlenkedéssel ez az, amit szülői szeretettel meg kell oldani tudni.

Ne nyomorítsátok el a gyermeket azzal a másként akarással. Sohasem szabadna a szülőknek gyermeküket szerencsétlenné tenniök. Ezt a szomorú munkát engedjétek a világnak, ideegeneknek. Ezekkel szemben szabad az embernek védekeznie. Latba vetheti ellenök egész erejét. Küzd az idegen befolyás ellen, míg ereje birja. De a szülőket szereti a gyermek. Oket tanulja

tisztelni, becsülni. Ellenük nem szabad fellázadnia, tehát — *tönkremegy miattuk.*

«Tiszteljed atyádat és anyádat, hogy boldog lehess e földön.»

Rosszallod gyermeked útját. Veszélyt, bánatot, tövist, bogáncsot látsz azon. Ezért akarod, hogy az általad kitűzött mesgyét tapossa, azon illatos virágot, aranyos gyümölcsöt, bő aratást látsz számára? Tisztában vagy-e azzal, hogy gyermeked ezeket az általad álmodott virágokat és gyümölcsöket *megtalálja-e?* Vagy talán épen azzal, hogy letereld saját útjáról, tévelygővé tetted, mely úttalan céltalanságba vezet, hol csak kóró és tövis terem. *Deiphobe.**

(Folytatjuk.)

* Deiphobe német nyelven írt nagy feltünést keltett művét folyóiratunk mult évi decemberi számában ismertette Ellen Key. Magyarul az egész művet, a szerző engedelmével, közölni fogjuk. *Szerk.*

A MODERN SZOCIALIS VISZONYOK KIALAKULÁSA.

Második közlemény.*

Mikor másutt a munkásszakegyletek első gyermekéveiket élték, Angliában az 1874-ben a sheffieldi szakegyleti kongresszuson már egy millió jól szervezett munkás volt képviselve. A szakegylet működését a munkások érdekében kiegészíti a cooperatio elvének megvalósulása, különösen pedig a fogyasztási szövetkezet felkarolása. Az első ilyen 1844-ben a Manchester melletti Rochdaleban «Old Wayrers Shop», öreg takácsok boltja, név alatt jött létre. Csekély kezdetből fejlődött nagygyá az angol munkások fogyasztási szövetkezeti ügye, úgy hogy ma két millió ember 600 millió korona vagyonnal és 1200 millió korona évi árufogyasztással részesedik abban. Hogy a fogyasztás mennél olcsóbbá tétessék, a munkásfogyasztási szövetkezetek nagyban bevásárló szövetkezeteket, sőt szövetkezeti termelő vállalatokat is létesítenek. Amazok forgalma ma 600, emezek évi termelésének értéke pedig 240—250 millió koronára rug. Másutt a munkások a szövetkezeti téren talán most már nagyobb sikereket tudnak felmutatni, de az angol munkásokat illeti meg a kezdeményezés első nagy sikereinek dicsősége.

Az ujabb időben az angol munkások megint hajlandóbbak a nyugtalankodásra. Tény, hogy azok körében is terjed az európai kontinentális szociálisztikus felfogás. Az angol közvélemény és bíróságok a szakegyletekkel szemben kezdenek ellenséges álláspontot elfoglalni, mert azok is mindinkább a prole-

* Az első közlemény a januári füzetben jelent meg.

táriátus egyoldalú erőszakos, sokszor méltánytalan képviseletének mutatkoznak. Azért a nagyon ruganyos angol törvények birósági alkalmazásánál olyan jelenségekre találunk, melyek nagy fordulatszámba mehetnek. A trades unionokon a birságok a munkaadókkal szemben elkövetett jogtalanságokat megtorolják és pedig most már nemcsak azok tisztviselőit ítélik el, mint eddig, hanem magukat szakegyleteket is. Keir Hardie, ismert angol munkásvezér tanusága szerint 1905-ig a trades unionok hat millió korona kártérítést fizettek a munkaadóknak okozott károk megtérítése fejében. Ennek következtében az angol szakegyletek fejlődésében pangás, több tekintetben, különösen a hatályos működés szempontjából pedig határozott visszaesés állott be. Ez maga után vonja, hogy az angol munkások is kezdik belátni, hogy csupán társadalmi tevékenységgel nem boldogulnak, hanem politizálniok is kell, azért szintén külön munkáspártot alakítottak, sőt most már bizalmi emberök, John Burns, tudvalevőleg a jelen szabadelvű kabinetnek is tagja. Ha most visszatekintünk arra az útra, melyet az angol proletárság 1848 óta megtett, be kell vallanunk, hogy mindazok nagyon tévedtek, akik azt hirdették, hogy az a társadalmi béke, mely 1850-től 1880-ig Angliában uralkodott, azért következett be, mivel ott a törvényhozás a társadalom felsőbb és alsóbb rétegeinek a munkaadók okosságának, a művelt elemek emberszeretetének és a munkások higgadt praktikus felfogásával sikerült a szociális kérdést megoldani. A dolog nem így áll. Ezt a kérdést Angliában sem oldották meg, épp oly kevéssé, mint másutt. Hanem az ott más képet mutat, mint a két világ egyéb művelt nagy nemzeteinél. De azért az angolok tapasztalatai, melyeket az említett három viszonylag békés évtized alatt szerezhettek, azért mégis nagyon tanulságosak. Mielőtt azonban ezekről megemlékezném, szükséges, hogy a modern szocialistikus mozgalmak többi tipusai felett is szemlét tartsak, sőt egynek, mely most már még Angliára nézve is irányadóvá lett, a németnek benső valóját kissé közelebbről ismertessem.

A francia szociálista jellegnek fővonása a forradalmiság, melyben a pártoskodás, a titkos társulatok alakítására és a konvetikulumok tartására való hajlandóság, az utcai harc fanatizmusa és a barrikadokba vetett hit már benne foglaltatnak. 1871-ig ott az utóbbi mozzanatok uralkodtak, most ellenben mint naponként tapasztalhatjuk, az egymást halálosan gyűlölő frakciók ádáz pártoskodása alakjában jelenik meg a proletárság mozgalma. Azelőtt a Blanqui forradalmi szelleme hatotta át azt; ettől eltért e mozgalom, midőn a hetvenes évek végén Jules Guesde megalapitja a modern szociálista munkáspártot. 1880-ban a Marx-féle programm alapján konszolidálják azt, de már 1882-ben Paul Brousse vezetése alatt erős ellenzéke támad; majd a broussisták közül az allemanisták, ezek közül továbbá a fallisták válnak ki. Ismerjük Jaurès szereplését; naponként olvassuk, hogy a békésebb irányba való haladása a talajt saját pártjában is megingatta lábai alatt és lapját sem lesz képes fentartani, mert nemzetköziséget a franciák nem oly könnyen veszik be, épp oly kevéssé, mint a Hervé egészen hazafiatlan irányát. A francia jelleget az említetteken kívül még a kispolgárias hajlam érvényesülése alkotja. Ezt bizonyitja, hogy a kispolgárias forradalmi eszmék utolsó nagy előharcosa Proudhon, a ki minden merész okoskodása és erős szólamai dacára nyilvános felszólításra csak kispolgári szellemű javaslatokat tudott tenni, mert hiszen a külön és nem kollektiv termelést s a személyes szolgálatok eredményeinek a bankok közreműködésével való kicserélését akarja hatályosbitani és javitani. Azután a franciákra az élő ember befolyása mindig nagyobb, mint az elvont elveké. A személyes propaganda ott jobban hat, mint a gondolatok hatalma önmagában. Párizs befolyása Franciaország sorsára s az a tény, hogy a francia történet a legújabb korban voltaképp az ott végbement forradalmas története: ezt elég világosan bizonyítják. A fő nemzeti ünnep Franciaországban a forradalom emlékünnepe. Ez teszi érthetővé, ha az olyan békés eszme is, mint az anarchismus alapgondolata, korunk legrettenetesebb forradalmi jelsza-

vává fajulhatott el. Ez a gondolat t. i. az ember határtalan fejlődhetésének hitét tartalmazza. Szerinte az ember annyira tökélyesbülhet, hogy utoljára kormány nélkül is boldogulhat majd. Hanem persze ehhez még az oroszok brutalitásának Kuropatkin herceg, Bakunin és Necsajew közreműködésének kellett jönni, hogy az elméleti anarchizmusból az váljék, a minek most látjuk azt. Újabban mindazáltal a francia szociálista mozgalom is német befolyás alá került és a politikai téren a német mintaszerinti szervezkedésnek óriási sikereket köszönhetnek. Képviselőválasztóik száma 1887-ben még csak 47,000, 1902-ben már 805,000 országos képviselőik száma pedig 46 (igaz, hogy 584 között), de azért ezek úgy érvényesülnek, hogy most már két socialista miniszter is van a Clemenceau-kabinetben, akik büszkélkedve emlegetik szociálista voltukat, holott Millerandnak, mint kereskedelmi miniszternek sok tekintetben annyira be kellett adni derekát, hogy ennek következtében a renegát hirébe jött a szocialistáknál. Az 1871. évi párizsi komün emberei által álmodott állapotok sok tekintetben megvalósultak, mert ma 68 községben, köztük több nagyvárosban is a közigazgatás szociálisták kezében van. Franciaországnak napjainkban 68 polgármestere, 120 helyettes polgármestere, 1200 községi tanácstagja a szociálista párthoz tartozik. A szakegyletek száma volt, 1884-ben 68, 1904-ben pedig már 4227, az azokban szervesen csoportosított munkásoké pedig 1890-ben 139,692, 1904-ben már 715,576. Létezett 1904-ben 111 munkástőzsde, melyek járulékai megközelítik a fél millió frankot. A munkások szövetkezeti ügye is megfelelő haladást mutat, habár e tekintetben Franciaország messze elmaradt Anglia és Németország mögött.

Általában napjainkban a hangadó e téren Németország és tudvalevőleg a proletáriátus világra szóló szervezkedése nemcsak most, hanem már négy évtizednél régebben onnan indult ki. A német szociálista mozgalmak jellegét a többiektől a politikai alapvonás és a rendszeresség különbözteti meg. Míg ez nem jelentkezett, addig a proletárság mozgalma Németországban nem nagy jelentőséggel birt. Hiába voltak tudós, nagy

tehetségű, emberszerető irói, akik az emberiség boldogítása érdekében nagyon érdekes rendszereket eszeltek ki, hatásuk csak szűk körre terjedt és kérészéletünek bizonyult. Ezen nagy emberbarátok mellett, a milyen volt Thünen, Rodbertus és Marlo, hiába alkotta volna meg materialisztikus történeti elméletet és az értéktöbblet teóriáját Marx Károly is; ő a proletárság profétája Lassalle Ferdinánd nélkül, a ki a szociáldemokráciát teremtette meg, nagyon valószínüleg soha sem lett volna. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy Lassale működésének kifolyása a mai modern szociális mozgalom, mert az később minden bizonnyal megtalálta volna a maga útját. De hogy az éppen ebben a formában, Németországban s éppen oly időben jelentkezett, midőn a legkisebb ellentállás irányában a magára nézve legkedvezőbb medret megtalálta, az bizonyára Lassallenak tulajdonítandó. Hanem az is kétségtelen, hogy ha Lassale, mint eleinte akarta, például a Rodbertus nehezen formulázható elméletének alaptételeit és nem a Marx részleteiben még nehezebben megérthető, azonban habár hamis, de világos, egyszerű kijelentésekben kicsúcsosodó tanait teszi politikai programmjának alapjává, akkor ő sem hagyott volna ily nagy nyomokat hátra maga után ezen mozgalmak és általuk az emberiség fejlődésének történetében. Tehát két, tulajdonkép három férfiuban kell azt a végzetes tényezőt felismernünk, mely a proletárság érvényesülési törekvéseinek a világtörténeti mozzanat jelentőségét megszerezte. Kettő helyett mindig hármat kell említeni, mert Marx Károly mellé gondolatban az ő jobb kezét, spiritus rektorát és irodalmi hagyatékának gondozóját, Engels Frigyest, mindig oda kell helyezni.

Messze vezetne és egy ily rövid időre szabott előadás keretében merőben meg sem fér a Marx tanainak behatóbb elemzése, jellemzése és birálata, pedig az kétségtelen, hogy a mai szociálista mozgalmakat azok valamelyes tekintetbe vétele nélkül megérteni nem lehet. Azért lehetőleg rövid és világos előadásuk itt is szükséges. Azonban erre fejtegetés alakjában e pillanatban nem vállalkozhatom, mert amellett könnyen felfogható

képet egyáltalán nem tudnék nyújtani. Erre más módot választottam; de hogy azt alkalmazhassam, előbb egy pár történeti adatot kell elmondanom és arra a kérdésre kell felelnem: ki volt hát Marx és ki volt Lassalle? Terjedelmesebb életrajzokat szintén nem adok, csak arra utalok, hogy mi az ő kimagasló jellegök. Marx, a ki mint egy zsidó, de keresztyéné lett trieri ügyvéd fia 1818-ban született, már otthon világpolgárias nevelésben részesült. Kedvenc olvasmányai már fiatal korában Voltaire és Shakespeare voltak, s már akkor birtokába jutott a világnyelveknek. Neveltetése szabad szellemű volt. Bonnban végezte az egyetemet és ott 1842-ben magántanárrá akarta magát habilitáltatni. A porosz egyetemeken az időtájt ismét egy első reakcionárius áramlat sepert végig. Ez Marxot is elterelte tervbe vett irányától s ő zsurnalistává lett. De már 1844-ben kiutasítják Németországból, sőt a porosz befolyás 1845-ben Párizsból is elűzi. Nincs maradása ezután sehol, míg végre, miután magát politikailag mindenfelé kompromittálta volna, Londonba menekül 1849-ben és ott maradt egész 1883-ban bekövetkezett haláláig.

Kétségkívül nagyon éles eszű, a dolgok rejtettebb valójába is behatoló felfogású ember volt. Lényének alaptulajdonságát a kiméletlen, illusióktól teljesen mentes kritika képezte. Egy francia író jellemzi őt, mondván, hogy igen éles, penetrans eszünek bizonyult, de főleg akkor, midőn az emberi természet rossz oldalának megitéléséről volt szó. Már természeténél fogva könnyen elhiszi, hogy a rossz az, a mi az emberi haladás forrugója. A mit előtte idegen, francia és angol gondolkozók mondottak e részben, ő annak sugarait a maga szellemének lencséjével össze tudja foglalni és pedig minden nemzeti különlegességtől menten. Szerinte a történelem az osztályharcok foglalatjából alakul. Ilyen harc jelentkezik most is a polgárság és a proletáriátus közt. Az osztályellentétek ebben a harcban a gazdasági átalakulás következményei. A munkások vannak hivatva az igazsághoz képest ebben a harcban a polgárságot legyőzni, mert az ő munkájuk eredménye a termelési költ-

ségen felül mutatkozó minden értékszaporulat. A munkásoknak minden nemzeti különbségre való tekintet nélkül kell megtámadott közös érdekeiket megvédeni. A termelési tényezőket, a földet és a tőkét szociálizálni kell, mert az egyedüli módja a proletáriátus érvényesülésének. Ez a történeti fejlödés szükségszerű folyománya. Ezen felfogás által indíttatva alkotta meg az Internationalot, de vezetni nem tudta s az kezeiben összetört. Ellenben Lassalle agitatiónak sikerült azt az eszmét a szociálisztikus mozgalmaknál uralomra juttatni.

Lassale 1825-ben mint egy jómódú boroszlói zsidó kereskedőnek fia született. Eleinte őt is kereskedőnek nevelték, később bölcsészetet és jogot tanulni a boroszlói és berlini egyetemekre ment. Csakhamar a politikai küzdelmekbe vegyült és nyilatkozatai miatt ismételve bíróság elé és börtönbe került. Védbeszédei által nagy feltünést keltett. Azokban a munkások érdekeiről is megelékezett, s a börtönből való kiszabadulása után erre felszólíttatván, roppant hatású agitáló körútra indult, melyen a munkások politikai párttá való alakulását szorgalmazta. Egy pár kisebb hatású tudományos munkáján kívül, igen mély benyomást keltett politikai röpiratokat tett közzé. Ezek agitációjának behatása alatt keletkeztek a Rajna vidéken egyes munkásszervezetek, melyek az ő programmját elfogadták. Eddig fejlesztette a szociáldemokrata mozgalmát, midőn egy szerelmi ügyből keletkezett párbajban, ő lévén a kihívó, 39 éves korában 1864-ben Genf mellett elesett. Ekkor még a német munkáspárt csak 4610 tagból állott, holott ma 3 millió ember adja szavát szociálista képviselőjelöltekre. A Lassalle halála után Marx kiküldötteként ment Liebknecht Vilmos Németországba, ahol a proletáriátus ügyének útját Lassalle már megtörte volt. Magához segitségül Bebel Ágost 24 éves esztergályosmestert vevén, aki egy pár munkásegyesületnek elnöke is volt, a Marx-féle eszmék erősebb hangoztatásával a Lassalle által megkezdett agitációt tovább folytatta. A nürnbergi német munkásgyülésen 1868-ban már 14,000 munkás volt képviselve, akik az önkormányzat elvén nyugvó szövetkezeti eszme apostolának,

Schulze Delitschnek, irányától eltérve a Lassalle által is már jórészt felkarolt Marx-féle irányhoz csatlakoztak. Igy alakult meg nyomban erre az első német szociálista politikai párt Eisenachban. E párt ott megállapított programmja azután 1875-ben a góthai kongressuson némileg átalakult, s a Lassalle részben eltérő eszméi és a Marx rendszere közötti kompromisszumot képezte. Tizenhat évig ez volt a socialdemokrata pártra nézve irányadó, midőn 1891-ben az erfurthi programm jött létre, mely ma is érvényben van. Miután az gyakorlati szempontból formulázva magában foglalja a tanokat, melyek a modern szociálisztikus mozgalmaknak, jórészt a mieinknek is, igazolásaként szerepelnek, annak általános részét egész terjedelmében bemutatni a következőkben jónak látom:

«A polgári társadalom közgazdasági fejlődése szükségképp a kis üzemnek elpusztulására vezet, melynek alapját a munkásnak a termelési eszközökre vonatkozó tulajdonjoga képezi. Az a fejlődés most a munkást elválasztja a maga termelési eszközeitől és vagyontalan proletáriussá teszi, mialatt a termelési tényezők egy aránylag kisszámú tőkepénzesnek és földbirtokosnak monopóliumává alakulnak át.

A termelési tényezőknek ezen egyedárúsításával az óriási nagy üzemek által a szétforgácsolt kis üzemek elnyomatnak, a szerszám géppé fejlődik és az emberi munka termelékenysége rengeteg módon növekszik. De ezen átalakulás minden előnyét a tőkések és nagybirtokosok monopolizálják. A proletárságra és a sülyedő középrétegekre, a kispolgárok és parasztokra nézve az a lét bizonytalanságának, a nyomornak, az elnyomatásnak, a szolgaságnak, a megaláztatásnak és a kizsákmányoltatásnak növekvő gyarapodását jelenti.

Mind nagyobb lesz a proletárság, mind tömegesebb a felesleges munkások hadserege, mindig élesebb a kizsákmányolók és kizsákmányoltak közti ellentét, mind elkeseredettebbé válik az osztályharc a polgárság és a proletáriátus közt, mely az újkori társadalmat két ellenséges táborrá választja és ez valamennyi iparos ország közös ismertető jelévé lesz.

Az ürt a vagyonosok és vagyontalanok közt még tágítják a magántőkével folytatott termelési módok lényegében gyökeredző válságok, melyek mindig szélesebb körben és mindig pusztítóbban lépvén fel, az általános bizonytalanságot a társadalom normalis állapotává teszik és bizonyítékul szolgálnak arra, hogy a termelési erők a mai társadalom fejére nőttek, s hogy a termelési tényezők magántulajdona azok célszerű alkalmazásával és teljes kifejlődésével össze többé már nem egyeztethető.

A termelési tényezők magántulajdona, mely azelőtt annak előmozdítója volt, hogy a termelő termelvényének tulajdonjogát biztosítsa magának, ma annak az eszköze, hogy a paraszt, a kézműves és kiskereskedő kisajátíttassék és a nem dolgozók, a tőkések, a nagybirtokosok, a munkások termelvényeinek birtokába jussanak. Csak a termelési eszközök, a föld, a bányák, a nyersanyagok, a szerszámok, a gépek, a közlekedési eszközök magántulajdonának köztulajdonná való átalakítása, a javak termelésének szocialisztikussá, azaz olyanná tétele, hogy a társadalom javára és általa folytattassék, vonhatja maga után, hogy a nagyüzem és a társadalmi munkának egyre növekvő termelékenysége az eddig kizsákmányolt osztályok részére, ahelyett, hogy azok nyomorának és elnyomatásának oka maradna, a legnagyobb jólét, a minden irányú harmonikus tökélyesbülés forrásává legyen. Ezen társadalmi átalakulás nemcsak a proletáriátusnak, hanem a mai állapotok súlya alatt szenvedő egész emberi nemnek felszabadulását is jelenti. De ez csak a munkásosztály műve lehet, mert minden más osztály, dacára a köztük felmerülő érdekeltéréseknek, a termelési eszközök magántulajdonának alapján állanak és a mai társadalom alapjainak fentartását közös céluknak ismerik el.

A munkásosztálynak harca a kapitalisztikus kizsákmányolás ellen szükségképp politikai harc. A munkásosztály gazdasági harcát nem folytathatja és gazdasági szervezetét nem fejlesztheti ki politikai jogok nélkül. Nem vívhatja ki azt, hogy a termelés eszközei az összesség birtokába jussanak, csak akkor, ha majd a politikai hatalom birtokába jutott. Ezt a küzdelmét

a munkásosztálynak öntudatossá és egységessé tenni és annak a természet rendje szerint mellőzhetlen célját kitűzni; ez a szociáldemokrata párt feladata.

A munkásosztálynak érdekei a kapitalisztikus termelési móddal szemben minden országban egyenlők. A világforgalom kiépültével és a világpiac számára való termelés elterjedésével párhuzamosan minden ország munkásainak helyzete folyton függőbbé válik a többi országok munkásainak helyzetétől. A munkásosztály felszabadítása tehát oly feladat, melynek megoldásából minden művelt ország munkásainak részt kell kérni maguknak. Ezt tudván Németország szociáldemokrata pártja egynek érzi magát a többi országok osztály-öntudattal biró munkásaival. Németország szociáldemokrata pártja tehát nem osztály előnyökért és előjogokért küzd, hanem az osztályuralom és maguknak az osztályoknak eltörléséért, s nem és eredetre való különbség nélkül mindenkinek egyenlő jogai és egyenlő kötelességeiért. Ezen nézetekből kiindulva a mai társadalomban nemcsak a bérmunkás kizsarolása és elnyomása ellen harczol, hanem a kizsákmányolás és elnyomatás minden nemét megtámadja, akármely osztály, párt, nem, vagy faj ellen irányuljon is az.

Bizonyára sokan ismerték ezt a programmot e díszes körben már eddig is. De azt hiszem, hogy a jelen pillanatban emlékének felujítása nagyon szükséges volt, mert az a maga világosságával és közvetlenségével a mi mostani célunk szempontjából minden elemző ismertetésnél többet ér. Cáfolatába most nem bocsátkozom. Nem azért, mintha az talán nehéz volna. Hiszen az egész programm csupa hamis feltevések alapján épült fel és így következtetései is csak gyökeresen tévesek lehetnek. Nem cáfolom azt mégsem, nem csak mert időm erre nem volna, hiszen a nemzetgazdaságtan alaptörvényeinek boncolására kellene visszanyulnom. Hanem azért sem bocsátkozom birálatába, mert az itt merőben felesleges lenne. De bemutatása kapcsán egyet nem mellőzhetek. Lehetetlen annak és az általa áthatott mozgalomnak természetét bármily röviden, de

mégis lehetőleg mélyeire hatva, nem vizsgálnom. Nem csupán az én erős meggyőződésem, hanem azt már régen sok előkelő nemzetgazda, szociológus, bölcsész és államférfi is vallja, hogy a modern szocializmusban oly áramlattal van dolgunk, melyet nemcsak világraszólónak, a maga nemében példátlanul egyneműnek, hanem egyúttal oly természetes fejleménynek is kell tekinteni, melynek kialakulása közben egyes mozzanatok lehettek esetlegesek, egyes reágyakorolt befolyások alkalomszerüek és véletlenek, de az a maga roppant egészében az emberi nem művelődési mostani stádiumának szükségképpi kifolyása. Stein Lőrinc, aki nem volt szociálista, már régen megmondta, hogy mindazzal ami körülöttünk történik, egy világhistóriai életfolyamat közepében vagyunk, melynek létezését tagadni épp oly visszás dolog volna, mint az ellen utoljára is hasztalannak bizonyuló hatalmi eszközökkel küzdeni. Ugyanazt mondja a szociális mozgalmakról írt legujabb munkáiban azok ma elsőrangú kutatója, Sombart Werner is. De szerinte attól nem kell tartani, hogy ez a dolog természete szerint osztálytusa alakjában jelentkező átalakulás, forradalomszerű, vagy éppen véres harcokká fejlődik. Ez a küzdelem ilyen alakot csak kivételesen, rövid időre, hibák elkövetése, főleg igazságtalan erőszak alkalmazása esetén ölthet. A szocializmus, vagyis a létező társadalom fennálló alapjainak nagy rétegek belterjes elégedetlensége folytán keletkezett és felforgatásukra irányuló megtámadása, minden korban létezett és valószinüleg minden jövendőbeli korban is fog létezni. Csak hogy a különböző korok szocializmusai azok tartalma és tényezőihez képest nagyon különböznek egymástól. Az a közös vonása azonban minden szocializmusnak megvan, hogy a társadalom gyökeres átalakulására irányul, és hogy abban a főszerepet a megélhetés s a gazdasági érdekek mellett a társadalomban való minél nagyobb elismertetés, az érvényesülés tekintetei játszanak. A harmadik rendnek, a mai magasabb rendü polgárságnak, később a jobbágyoknak felszabadulása is társadalmi mozgalmak által jórészt politikai küzdelmek útján ment végbe. A felszabadult harmadik rend ma

csak azt a nyomást érzi, melyet egy századdal ezelőtt ő maga gyakorolt a politikai jogokkal akkor egyedül birt másik két osztályra, a fő- és köznemességre. Gyökeres átalakulást vont az ő felszabadulása is maga után, amint gyökeres átalakulás készül a negyedik rend hatalmas előnyomulása folytán manapság. Ezt a mozgalmat tehát csupán csináltnak, csupán visszaélésszerűnek, a mai állam hatalmi eszközeivel, vagy bárminő hatalommal visszaszoríthatónak tekinteni nem szabad. A modern szociálizmus azonban a mi felfogásunk szerint szent, sérthetetlen, üdvös, sőt kulturánk mai színvonalának fenntarthatása szempontjából merőben nélkülözhetetlen intézményeket támad meg, sőt azok ellen élet-halál harcot jelent be. Az a meggyőződés ma még általános, hogy az ő fogalmaik szerint berendezendő társadalom elvei ellenkeznek az emberi természettel, tehát megvalósíthatlanok és feltéve, hogy valamely módon mégis megvalósulnának, akkor rövid idő alatt visszacsavarnák mai nagy fejlettségünket egy oly alacsony fokra, melyet megszoktunk kezdetlegesnek tekinteni. Egyet azonban ne feledjünk. Ne feledjük, hogy ezek a nagy intézmények az egyéni biztositott magántulajdon, a maga egyoldalúságával, a vállalkozás féktelen szabadsága s a társadalmi gazdasági tevékenységnek a technikai, a munkafelosztás nyomán keletkezett szerves alakulatai általában nem oly dolgok, amelyek mindig megvoltak, hanem ez utóbbiak csak a mi életünk ideje alatt is minő változáson, sőt átalakuláson mentek és főleg mennek most keresztül. Száz, százhusz évvel ezelőtt jelen formájukban alig is léteztek. Ne feledjük továbbá, hogy oly mozgalommal állunk szemben, melynél a társadalom mindenütt $^9/_{10}$-részben van érdekelve. Igaz, hogy e mozgalom még nem teljesen öntudatos, de mindinkább azzá válik, és ha a nemzeti jelleget mindenütt magán viseli is, de a világgazdaság rohamos kialakulásához képest az mindig egységesebb és mindig követelőbb lesz a nemzeti különlegességek rovására is. Ezt a mozgalmat ma már nem egyesek, hanem a legbefolyásosabbak hatalmi körén kivül álló áramlatok intézik. Nem kiméli az a kevésbbé iparos és

gazdaságilag hátramaradott nemzeteket sem, sőt ezeknél ölti a legveszélyesebb formákat magára. Ezzel a világhistóriai rengeteg mozzanattal tehát mint ilyennel számolni kell. Mindennek előtt meg kell annak benső természetét alaposan ismerni és pedig nem csupán az államok élén álló férfiaknak, hanem mindnyájunknak, akik egy vagy más irányban a társadalomban hatni, működni, cselekedni vagyunk hivatva és kötelezve. Meg kell tanulnunk, hogy ez a mozgalom mennyiben befolyásolható és mennyiben nem. Azt, hogy hová fog fejlődni s milyen átalakulásokat vonand maga után, ma a legbölcsebbek és a legszakavatottabbak sem tudják megmondani, legfeljebb sejtenek valamit. De az bizonyos, hogy közvetlenül káros hatásaiban ez a mozgalom mérsékelhető. A lehető legnagyobb, de egyúttal a legtárgyilagosabb érdeklődést tanusítván iránta csak a lehetségesre, de arra mielőbb kell vállalkozni.

Itt újból ismétlődik a Sybillakönyvek története, és ezt mi az utolsó két évtized alatt sajnosan tapasztalhattuk. A mai értelemben vett munkásmozgalmak nálunk már 1867-ben kezdődtek. Az alkotmány helyreállításával kereskedelmi és iparvállalatok is nagyobb számmal keletkezvén hazánkban, külföldi munkások nagyobb számmal jöttek be és hazajöttek azon magyar munkások közül is számosan, akik a külföldön magukba szívták a szociálista tanokat. Az akkor alakult első «munkás továbbképző-egyletben» a Schulze-Delitsch hívei felé kerekedtek Lassalle pártjára állott elemek. Az általános munkásegyletben már annak eszméi voltak az uralkodók. Az első népgyűlést ez az egylet 1869-ben Pozsonyban a Bécsből lejött elvrokonok jelenlétében tartotta. A magyarországi munkások törekvéseiben elejétől fogva kettős áramlat volt észlelhető. A kisebb rész a hazához és nemzethez ragaszkodott és a Táncsics Mihály vezetését fogadta el, a nagyobb rész pedig, mely mindig erősebb volt és ma is az, a német szociáldemokrácia szellemének befolyása alatt állott. Ez a két rész gyakran bírt külön szervezettel. Azután koronként egyesültek, de ismételve elváltak egymástól. A párizsi kommün a mi munkásainkra mindjárt eleinte

közvetett, majd pedig Frankl Leónak, a kommün magyarországi származású volt közlekedési miniszterének, megjelenése után 1873-ban közvetetlen befolyást is gyakorolt. Ő itthon a munkásgyűléseken szerepelni kezdett és az 1875-diki góthai szociáldemokrata programm szellemében vezette az agitációt. Ugyanő vett részt 1877-ben a genfi szociáldemokrata kongresszuson mint a magyar hasonnevű párt kiküldötte. A következő évben a genfi határozatok végrehajtásának megbeszélése végett Budapestre akart volna szociális világkongresszust összehívni, de ezt a magyar kormány nem engedte meg; de ahelyett a magyar nemszavazók kongresszusa itt mégis megtartatott. A magyar szociálista frakciók 1880-ban ismét egyesültek és az ezen évben tartott kongresszus egy olyan pártprogrammot állapított meg, mely 1890-ig irányította a mozgalmakat. Bizonyos, a fennálló törvényekkel ellenkező programmpontok tárgyalása ott a főkapitány által nem engedtetvén meg, emiatt zavargások támadtak. A szocialisták 1884-ben szűntek meg a magyar függetlenségi pártot támogatni. Frankl Leó ekkor sajtóvétség folytán másfél évre a váci államfogházba került. Ugyanekkor kiváltak a szocialisták közül az anarchisták, akiket a rendőrségnek sikerült ez időtájt az országból elpusztítani. Frankl fogházbüntetésének letöltése után visszatért Párizsba, ahol 1896 március havában halt meg. Távoztával a magyar szociáldemokrata pártban hosszabb pangás állott be, és újabb tevékenység ott csak az 1889. évi párizsi nemzetközi szociálista kongresszus után mutatkozott. Minden évben tartottak ezután szociálista kongresszusokat. Az 1890-diki több okból nevezetes. Először, mert «a magyarországi szociáldemokrata párt» elnevezés akkor vétetett fel; ez a kongresszus hangsúlyozza először a párt nemzetközi jellegét. Másodszor felemlítésre méltó, hogy a szociálista mozgalomnak a mezei munkások körében, akiknek két képviselője azon a kongresszuson meg is jelent, és terjedéséről tett tanúságot. A magyar nemzeti demokrata munkáspárt is szervezkedett ezután, de a mezei munkások körében nem bírt hódítani. Ellenben a nemzetközi már 1891-ben sok helyen a

maga programmja alapján nagyban szervezte őket. Ennek a szervezkedésnek s a nyomában megindult és minden ellenakciót halomradöntő agitációnak következményei voltak azután a Békés és Csongrád, később a Csongrád megyében is kiütött nagy mezei munkászendülések. Én akkor ezeket a helyszínén tanulmányoztam és habár felfogásomban csak később osztoztak kiváló írók és gyakorlati közigazgatási és más férfiak, nem tartózkodtam kimondani, hogy e mozgalmaknak is mélyebb okaik voltak, melyek a változott gazdasági helyzetben és a munkások átalakult felfogásában gyökeredztek.

Ezentúl az ipari és mezőgazdasági munkások karöltve szervezkednek és követelődznek mindjobban. 1894-ben kimondják, hogy az, aki valamely polgári politikai pártnak híve, vagy annak érdekében működik, nem lehet tagja a szociálista pártnak. A nemzeti demokrata munkáspárt nagy erőfeszítéseket tett ugyan; «A mi zászlónk»-ban önálló sajtóközege is keletkezett, de a társadalom, sőt a kormány minden jóakarata, sőt tevékeny támogatása dacára is lemaradt a másik mellett. Tíz év alatt ezután a nemzetközi szociálista párt folyton tért hódított az országban; az általános szavazati jogot folyton követelte, de kötelező igéretet sohasem kapott a nagy nemzeti pártok részéről. Míg végre akadt egy kormány, mely nem átallotta magát nemcsak felelősnek, sőt alkotmányosnak, hanem magyarnak is nevezni, amely velük voltaképen a nemzet megtörésére nyiltan szövetkezett. Ez azután, mert hiszen a szociáldemokráciát szalon-, csaknem udvarképessé tette, teljesen elmérgesíté a helyzetet, mely a vasutasok meggondolatlan sztrájkjának elnyomása után egy évvel azelőtt a társadalmi rend szempontjából megint javulni kezdett volt. Az a kormány az általános szavazati jog behozatalát tette főprogrammpontjává, úgy, hogy tudvalevőleg a békés és valóban alkotmányos állapotok visszatértének is ez lett főfeltételévé. Így történt, hogy az összes köz- és vele együtt magánviszonyaink felett is ez az előrántott kérdés lett uralkodóvá, mely a nálunk már korábban elhatalmasodott visszásságok óriási halmazát méltóan betetézte.

Itt a helye, hogy azon angolországi aránylag nagyon békés munkásviszonyoknak, melyek 1850—1880-ig uralkodtak, tanulságairól is megemlékezzem. Az angol parlamentnek következetes eljárása, mellyel az általános szavazati jog iránti követelést visszautasitotta, nem jelentett szűkkeblűséget. Hiszen tudjuk, hogy — részben talán a pártok féltékenységének eredménye gyanánt — a munkásvédelmi törvényhozás a munkások érdekében sehol sem ment akkor oly messzire, mint épen ott. A törvényhozók példáját követte a társadalom is és oly munkásbarát mozgalmak és intézmények keletkeztek, melyek mintául szolgáltak az egész világnak. A munkások józan felfogásában is meg volt reá a lehetőség, de az kétségtelen, hogy Angliában a munkaadókkal versenyezve a termelés által közvetlenül nem érdekelt felsőbb értelmesebb társadalmi osztályok szintén elkövettek mindent, hogy az angol nemzetnek a chartizmus által fenyegetett egységet ismét helyreállitsák. Hozzájárult mindehhez, hogy a munkások megélhetése is javult s azt nemcsak nagyszabású kereskedelmi politikával, hanem a szegényebb rétegek adóterheinek lehető csökkentése és az alsóbb élelmezés gondozásával is javittatott. Az angol szociálizmus ma is aránylag a legbékésebb és a legkevésbbé veszélyes természetű, mert ott már megtanulták, hogy többet ésszel, mint erővel, mellyel a józan engedékenység nem ellenkezik. Nálunk ellenben, fájdalom, még az erőszakot is összetévesztik az erővel, de nem csupán a munkások ellen, hanem koronként azok mellett is erőszakoskodnak, és amit még maguk le nem rontottak, a munkaadók tekintélyének azt a kis maradványát is tönkre tették. Csoda-e, ha ilyen előzmények után a szociáldemokrata párt vérszemet kapott, ha nem elégedve meg a politikai hatalomban való részesedés biztos kilátásával s a folytonos részleges és rögtönös munkabeszüntetésekkel az ipar terén, hanem már egy általános arató sztrájkra is készül. Mintegy el akarja kedvetleníteni a termelési tényezők mostani tulajdonosait, a vállalkozókat és a földbirtokos osztályt, hogy a programmjának főpontja értelmében azokat az egész világon legelőször itt szocializálja.

Ez persze sok herce-hurcával jár, mely nem mindenkinek tetszik. Épen a legjobb munkások és a munkavezetők, sőt technikusaink is kivándorolnak. A gyakorlati szakértelemre fordított véres verejtékű áldozatainknak tehát jórészt a gazdag külföld veszi hasznát. Mi pedig a látvány által mélyen megrendítve állunk itt és tehetetlenül szemléljük, hogy népünk természetes szaporulata miként vész el reánk nézve, hogy termelésünk egy ága sincs biztonságban, s hogy nagy ipar nélkül a legiparosabb nemzetgazdaságok legveszélyesebb betegségeiben inkább szenvedünk, mint ők.

És ezzel az én feladatom, melyre felszólítást kaptam, véget ért. Nem kell többet mondanom a modern társadalmi viszonyok kialakulásáról, mert társadalmunk benső süllyedésének boncolgatása a mondottak után amily fájdalmas lenne, ép oly felesleges. De kettőt igen röviden azt hiszem szabad még megtennem anélkül, hogy többi igen tisztelt előadótársaim terére tévednék át. Az egyik, hogy a mi mai nagy bajaink teljes gyógyíthatatlanságát kétségbe vonom. Régi igazság, melyet az emberi nem története minden korban bizonyít, hogy a gondviselésnek tetszett a népeket megjavíthatóknak alkotni. De hogy ennek folyamatát megindíthassuk, mindnyájuknak meg kell emberelni magunkat. A másik tehát az irány kimutatása, amelyben haladva a szociális mozgalmak mai felette káros következményeit nemzetünkre nézve csökkenthetjük. És szerintem ez irány nem lehet más, mint amivel Széchenyi akarta megmenteni azt, midőn felkiáltott, hogy «a reformot kezdje kiki önmagánál», s hogy «merjünk nagyok lenni (ezt azonban én most oda módosítom, hogy merjünk remélni), de egyszersmind legyünk bölcsek is».

És hát jelenleg mit kíván a bölcseség tőlünk a szociálista mozgalmak ellensúlyozására? Kívánja, hogy a hamis tudományt, mely azt vezeti, a dolgok lényegét felismerő és hirdető igaz tudománnyal; az utópiák megvalósíthatásába vetett fanatikus hitet a józan, kitartó törekvésekkel elérhető jobb jövőbe vetett szilárd hittel; az egyoldalú követelődzést a társadalmi osztó-

igazság szellemében folytatott becsületes kötelességteljesítéssel s a vak gyűlöletet a galambszivű, de egyúttal kigyóeszű emberszeretettel igyekezzünk legyőzni. Erős meggyőződésem, hogy ebben a mellőzhetetlen, reánk nézve most rendkívül szerencsétlen körülmények közt folyó nagy küzdelemben helyünket másként nem fogjuk megállhatni.

Budapest. *Dr. Gaal Jenő.*

A NŐK POLITIKAI SZAVAZATJOGA FINNORSZÁGBAN.*

Sok éven át aránylag kevés alkalma nyilt a női politikai szavazatjog barátainak, hogy ezen eszmét előmozdítsák. Két szervezet: «A Finn Nők Egyesülete» (alapíttatott 1884-ben) és az «Union» (alapíttatott 1892-ben) támogatták a mozgalmat, de nagyon keveset tehettek politikai viszonyaink miatt. Az utóbbi évek azonban ebből a szempontból igen fontosak voltak. Több okból maguk a nők is élénkebben érdeklődtek, mint annak előtte, mert az általános szavazatjog volt mindenütt a beszéd legfőbb tárgya, sőt a férfiak is megvitatták ezt a kérdést. A férfiak és nők többsége mégis csak a férfiak általános szavazatjogával kapcsolatban támogatta a nők szavazatjogát. Határozottan kijelentették, hogy a nők szavazatjogát csak úgy kívánják, ha a férfiakét kiterjesztik, általánosítják. Szerencsére a nők mindkét jogszövetsége nem engedett a kérdés ezen rövidlátó felfogásának. A tartománygyűléshez beadott mindkét kérvényük csakis a nők politikai szavazatjogát kérte, ugyanazon az alapon, mint a férfiakét. Ezt az elvet a nemzet egy nagy csoport képviselője támogatta, de minthogy a tartománygyűlés elhatározta, hogy több kérdéssel egyáltalán nem foglalkozik, igy ez a két kérvény is elmaradt. Az 1905. XI. 7-iki cári kiáltvány után a helyzet megváltozott. Ez a kiáltvány, amely Finnorszá-

* E cikk írója Gripenberg Alexandra bárónő, a finn nők egyik lelkes, nagytudású és ékesen szóló vezetője, a küszöbön álló tartománygyűlési választásnak hatodmagával egyik képviselőjelöltje. Dolgozatát Rosenberg Auguszta úrnő felkérésére angol nyelven írta meg, ki azt lapunk számára magyarra fordítani sziveskedett. *Szerk.*

got visszahelyezi régi jogaiba (sőt némely tekintetben jogait kibővíti), mint javaslatot említi az általános szavazatjogot, s úgy látszott, hogy az a legközelebbi jövőben megvalósítható. Ez a kérdés tehát többé nem volt pártkérdés, hanem a kormány javaslata. Ezzel a nők szavazatjoga is óriás lépéssel haladt előre. Minden párt, minden gyülekezet, minden egyesület országunknak még legfélreesőbb zugában is, a férfiak szélesebb szavazatjoga hívének vallotta magát, a legtöbb esetben az általános szavazatjogot kívánták és sokan hozzátették: «a nőkét is.» Alig emeltek egy hangot is ellene. Mindkét női szövetségünk serényen dolgozott, felolvasásokat, gyűléseket tartott, kérvényt nyujtott be a senátus által felhatalmazott reform-bizottsághoz. Több mint 300 nőgyülést tartottak. Mindkét ügyvédi kamara kijelentette, hogy a polgári törvény semmi akadályt nem gördit a férjes nők szavazatjoga ellen; csak az alkotmányon szükséges némi változásokat tenni. Asszonyainkat, kik rendes körülmények között közömbösek, különös lelkesedés ragadta el magával. Fiatal egyetemi diákasszonyok utaztak mindenfelé, felolvasásokat rendeztek a vidéken a nők szavazatjogáról. Sok gyülekezést parasztasszonyok rendeztek és vezettek. Ezenkívül a sociáldemokrata-párt tartott sok gyűlést szabad ég alatt. A csodálatos az volt, hogy alig lehetett ellenvetést hallani. A reform-bizottságban csak ketten szavaztak a javaslat ellen, csak úgy, mint a senátusban. Azután a kérdést a tartománygyűlés elé terjesztették cári javaslat alakjában, a cár aláirásával. És akkor megtörtént a csoda.

Május 29-én a finn tartománygyűlés hozzájárult a cári javaslathoz, a finn alkotmányban teendő változtatásokat illetőleg. E változásuk magukban foglalják a férjes és nem férjes nők politikai szavazatjogát és a tartománygyűlésbe való megválaszthatásukat a férfiakkal egyenlő alapon.* Az alkotmánybizottság a tartománygyűlés kebelében a nők passiv és activ politikai jogát következő okokból hozta javaslatba. A nők manap-

* Tehát a szenvedő és cselekvő választási jogot.

ság Finnországban ugyanazon nevelésben részesülnek, mint a férfiak, sőt ugyanazon iskolákban, mióta a fiúk és leányok együttes oktatását széles körökben elfogadták. A nők napjainkban a férfiakkal együtt vannak elfoglalva a munkának különféle vonalain s a tapasztalatok ezeken a tereken épúgy, mint a nők társadalmi és emberbaráti működésében olyanok, hogy nincsen ok attól tartanunk, hogy a nők nem használhatnák fel époly helyesen szavazati jogukat, mint a férfiak. Végül a nők határozott kívánságot mutattak az iránt, hogy a politikai jogokat elnyerjék.

Lehetetlen volna idegen olvasóknak mindazon okokat elmagyarázni, melyek törvényhozóinkat azon elhatározásra vezették, mely igénytelen, kis országunkat — bizonyos tekintetben — egy csapásra a nagy és sokkal régibb műveltséggel biró országok fölé helyezi. Annyi bizonyos, az általános szavazatjog megkönnyítette a nőknek, kívánságaik, követeléseik támogatását. Sok férfi, ki különben nem lett volna hajlandó a női szavazatjogi javaslatot megszavazni, most az alkotmány módosulásához hozzájárul, mert igazságérzete kényszeríti őt erre. A nők sem nyilvánították volna ilyen egyhangúlag kívánságukat, hogy a szavazatjogot elnyerjék, ha a reform nem foglalta volna magában a férfiak általános szavazatjogát. Mert, a mint a cikk elején említettem, sok nő van, különösen a sociáldemokrata pártban, akik nem kívánnak szavazatjogot, mielőtt a férfiak nem kapták meg az általános szavazatjogot.

Minthogy nálunk ezt a kifejezést nem értelmezik teljesen úgy, mint több más országban, e helyen röviden a következőket akarom megjegyezni. Finnországban ezentúl, az új törvénynek megfelőleg, tartománygyűlésünk csak egy házból fog állani, melybe 24 éven felüli nőtlen vagy házas, férjnél lévő vagy hajadon, szóval férfiak és nők az általános szavazati jog alapján beválaszthatók.

Sem cselekvő, sem szenvedő választójoggal nem birnak: a katonák, a kiskorúak (és 24 éven felüli olyan személyek, akik valamely okból gyámság alatt vannak), olyanok, kik nem sze-

génységi, hanem más oknál fogva nem fizették az utolsó két esztendőben állami adójukat, azon külföldi honosok, akik három éven belül nem lettek finn állampolgárok, azok, kik segítséget élveznek a Szegénysegítő Alapokból, vagy akik dologházak lakói; kik bűncselekmények, vagy csavargás miatt börtönre ítéltettek, kik csődbe jutottak, kiktől bizonyos időre megvonták a polgártársaik bizalmukat, kik a választásoknál nem jártak el becsületesen stb.

Azt mondják, hogy az új választási törvény nehezen érthető meg s azért már most is ellenkezésre talál. A szociáldemokraták a reform ellen vannak, a kivételek miatt és mert a szavazók korát nem 21 évben állapították meg úgy, amint ők kívánták, hanem 24-ben. De hiszen minden reform küzd eleinte a kezdet nehézségeivel.

A mi győzelmünk annál fontosabb, mivel a javaslatot úgyszólván ellentmondás nélkül fogadták el. A hála, melyet mi nők érzünk, vegyes annak tudatával, hogy mi kevésbbé érdemeltük meg e nagy vívmányt, mint más országok asszonyai, mint különösen az angol és amerikai nők, sokkal régebben és hosszabb ideig, sokkal nagyobb eréllyel és kitartással küzdöttek, mint mi. Megragadom ezt az alkalmat, hogy a finn nők hálaját kifejezzem bárhol a világon lakó testvéreinknek, kik fáradhatatlan munkálkodásuk által a közvéleményt nevelték és így segítettek bennünket jogaink kivívásában. Vajha azokra méltóknak találnának!

Helsingfors.

Br. Gripenberg Alexandra.

LEÁNYNEVELÉS A NÉPISKOLÁK ÚJ TANTERVE ÉS UTASÍTÁSÁBAN.

A magyar nemzeti állam kiépítése nem lehet csupán a férfiak dolga. Sok sok erő és tehetség szunyad a nőben, melyeket fel kell használni. Nem nélkülözhetjük, nem mellőzhetjük. Ha sokára is, de nem későn, nem elkésve felismerték a nő erejét és tehetségét és hogy tényezője ő a nemzeti állam kiépítésének. Szépen fejeződik ki ez a tény az új miniszteri Tanterv- és Utasításban. Hogy valóságban méltányolhassuk, össze kell hasonlítanunk az újat a régivel.

A Trefort-féle 1877-ben kiadott Tanterv 7 tantárgyat rendel, az új, az 1905-ben kiadott Berzeviczy-féle 10-et. A 3 plusból jut a leánynevelésnek bőséges, szép és kiválóan fontos, nagyjelentőségű anyag. Maga a miniszteri Tanterv csak kettőt emel ki. Majd meglátjuk, hogyan. Én a harmadikat is fölötte alkalmatosnak tartom a leánynevelésre. A 3 tantárgy, mellyel az új Tanterv bővült:

1. Beszéd- és Értelemgyakorlatok.
2. Kézimunka.
3. Gazdasági és háztartási ismeretek.

Megvolt ugyan mind ez a három tantárgy a régi Tantervben is, de hát hiszen Éva is megvolt, kezdettől fogva Ádámmal együtt a paradicsomban is, mégis a munka jutott Ádámnak osztályrészeül, Évának pedig a szenvedés. Ádámé a szerzés, Éváé az őrzés. A legújabb kor megváltoztatta az ősrégi felfogást: Jusson Évának is a munkából, hadd szerezzen ő is. Azért a szenvedésből is meg az őrzésből is kiveheti a maga részét. A munkára meg a szerzésre nevelni kell a fiút, tehát a

leányt is. Nézzük, mi jut a 3 új tárgyból a leányoknak. A Beszéd- és Értelemgyakorlat a régi tantervben a magyar nyelv fájának csak egyik ága volt, az újban: egyedülálló élő *fa*, mely olyan gyümölcsöt terem, minőt a tanító termeszteni tud; ha nem tud, akkor a fa csak árnyékot fog vetni a gyermek elméjére, hogy azt elhomályosítsa. A tanítónő olyan gyümölcsöt termeszthet rajta, mely kivalóan leánynak való. Az Utasítás még a tanítás módját is megmutatja. De azt nem mondja az Utasítás, hogy a tanítónő a női erények alapja megrakásához használhatja a Beszéd- és Értelemgyakorlatokat. Nem mondja kifejezetten, de így gondolja, szólván: «*A beszéd- és értelemgyakorlat nem szorítkozhatik csupán a gyermek értelmének fejlesztésére, ismereteinek kibővítésére, hanem ezzel kapcsolatosan a gyermek érzelmi világát is gazdagítja és nemesíti és az erkölcsi nevelés alapját megveti*» (L. Tanterv és Utasítás 121. old. 8.) Úgy-e, kérem, ez világosan érteti, hogy a 6—7 éves leánykákkal nem kell sem a kardról, sem a huszárokról beszélgetni, és a lóról is egészen más észrevételeket tétet, mint aminőket a tanító a fiúosztályban, vagy tétet a tanítónő, ha nem leány-, hanem fiú-osztályban tanít.

De ha az Utasítás nem is emeli ki a Beszéd- és Értelemgyakorlatoknál a leánynevelés különös célját, annál inkább teszi ezt a másik kettőnél. A kézimunkáról így nyilatkozik a Tanterv: «*A kézimunka tanításának tanterve és módszeres utasítása merőben új*» ... «*A reform kiterjed a női kézimunkára is, melyet ugyancsak gyakorlatiabbá tettünk, a való élet szükségleteihez közelebb vittünk.*»

«*Hasonló irányu a gazdasági és háztartási gyakorlatok terve és utasítása*» ... «*Az Utasítás két szempont szerint állapítja meg a gyakorlatok módszerét és anyagát. Különös figyelemreméltók a leányiskolai gyakorlatra vonatkozók: ha sikerül az Utasítás szellemét megvalósítani, akkor a leányok gyakorlati nevelését is beillesztettük abba az összhangzó munkásságba, mellyel a magyar nép műveltségét, gazdasági erejét, gyakorlati érzékét fejleszteni akarjuk.*» (L. T. és U. IV. 13., 14.)

A nőben szunyadó erőket és tehetségeket a magyar nép műveltsége, tehát a nemzeti állameszme érdekében kívánja a kormány kifejleszteni. A nő is részese legyen a nagy nemzeti munkának, ő is szerezzen, necsak őrizője, de gyarapítója is legyen a nemzeti vagyonnak. Harminc esztendővel ezelőtt még nem volt nőkérdés, nem foglalkoztak feminizmussal. A Trefort-féle Tanterv az összes tantárgyak megmagyarázása után a következőben intézi el a leánynevelést:

«Jegyzet: A népoktatási törvény elemi népiskolákról szóló részében a leánynövendékek részére nem lévén a tantárgyak különösen megnevezve, következik, hogy az 55. §-ban kijelölt tantárgyak leánynövendékeknek is mind tanítandók.

a) A leányoknak a polgári jogok és kötelességekről kijelölt tanulnivalók a lehető legnagyobb általánosságban tanítandók.

b) A kertészetből és gazdasági gyakorlatokból, különösen a konyhakertészetet, kender-, len- és dohánymívelést és a selyemtenyészetet kell tanítani.

c) A kihagyott vagy összébbvont tantárgyak helyett mindenütt a női kézimunkákban kell a leányokat gyakorolni.» (Tanterv az elemi népiskolák számára kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1877. évi augusztus 26. napján. 24. oldal.)

Az új Tanterv tehát az ügyhöz méltó komolysággal, a korszellemre való tekintettel foglalkozik a leánynevelléssel; több is van benne, mint amennyire maga az Utasítás rámutat. Említésre méltó a leánytorna vagy testgyakorlatok, melynek anyaga osztályonként épp úgy meg van állapítva, mint a fiúknál és az Utasításban módszeres utasítások külön a leányiskolák számára, ami annyit jelent, hogy a nő testi ereje és ügyessége egyenértékű a férfiúéval. Kár, hogy a rajzolásnál a Tanterv egy jegyzettel éri be. A jegyzet így szól: «*Jegyzet. Leányiskolákban a tanítási anyag egyéb részeinek rövidebbre fogásával a díszítő rajzra és a színérzék nevelésére különösebb gond fordítandó. Az V. és VI. osztályban az előző osztályok előkészítő tanítása*

alapján, hímzési mintáikat a leánytanulóknak már maguknak kell rajzolniok és festeniök, kiterjeszkedve a kézimunka-tanítás körében készített minden tárgyra, ú. m. alsó és felső ruhafélékre, ingre, ingvállra, kötényre, stb.» (L. XVI. oldal.) Az Utasítás pedig nem is vet ügyet a leányok rajzolására. Lehet, hogy aki a rajzolásra az utasítást kidolgozta, a cœducatiónak híve.

De bármi okból történt, a leányok rajzoktatását: nem intézhetjük el rövidke jegyzettel, segíteni lehet és kell is: a leánynevelés ezen igen fontos tárgyát nem bízhatjuk a tapogatódzásra, nem a véletlenre. Sok derék tanítónő elkeseredik, ha nem tudja biztosan mit? hogyan? mi célra? kell tanítani. A kormánynak módjában áll utólagosan helyreütni a mulasztást. Reméljük, meg is teszi.

Többet is várunk a kormánytól a leánynevelés érdekében. Ne kételkedjék a kormány az Utasítás szellemének megvalósításában. Szinte bántja jobb érzésünket, mikor a kormány szájából halljuk: «*ha sikerül.*» Ne legyen a magyar leánynevelés külső körülményektől feltételezve, igazítsa a kormány az ügyet oly módon, hogy *kell* sikerülni. A tanítónők, a művelt nők, az intelligensebb férfiak támogatják a kormányt. Az állami iskola a kormány kizárólagos birodalma, biztosítsa magának a sikert ott, a községi iskola is közreműködik a magyar nép műveltségének megalapításán és fogja tenni kész örömmel a felekezeti iskola is. A jóakarat meglesz. Persze, ez nem elég. Az új Tanterv és Utasítás sokoldalu, alapos tudást követel a tanítónőtől. Jöjjön a kormány segítségére. Készíttessen jó tankönyveket, alkalmazzon szakértő tanfelügyelőket. Küldjön ki néhány alapos készültségü vándortanítónőt. Maradjanak 1—2 hónapig ebben, 1—2 hónapig amabban az iskolában, — százszorta többet ér ez a póltanfolyamozásnál. Ott a helyszínén, a helyi viszonyok között mutassa meg a szakképzett vándortanítónő a még gyakorlatlan, az Utasítás szellemét még át nem értett az intelligencia középpontjától távoleső tanítónőnek. miképpen valósíthatja meg az Utasítás szellemét. Róma sem épült fel egy nap

alatt; de felépült, mert mindennap építettek valamicskét. Valósítsa meg először tíz, aztán száz tanítónő. Végre mind.

Amit az Utasítás a tanítónőtől a leánynevelés érdekében követel, az mind helyes, szép és jó. Csakis ilyen módon teremthetjük meg a magyar művelt társadalmat, a nemzeti államot. De a jelenleg már működésben lévő tanítónő nem adhat többet, mint a mennyit kapott. A tanítónőképzésre is új feladatokat hárít a Tanterv és Utasítás. Sokféleképpen biztosíthatja a kormány a sikert. Biztosítsa!

A felvett tanítási anyagra, az Utasításban adott módszerre volna még több rendbeli megjegyzésem. Mert tantestületem nőtagjaival rajta vagyunk, hogy az Utasításnak sikerét biztosítsuk; azonban még korainak vélem a megjegyzések közrebocsájtását. A gyakorlati kivitelt szemléljük, vizsgáljuk. Gyűjtjük a helyes adatokat. Gyűjtsenek mások is!

Budapest. *Schön József.*

A LEÁNYOK MŰVÉSZETI NEVELÉSE.

Nincs szebb és magasztosabb, mint örökké élni abban, amit alkottunk. Fölséges a lángelme, bármiben tünik is ki. Az anya vagy nevelő pedig, ki a nagy tehetséget fölismerte, képességeit irányította és fejlesztette, megérdemli, hogy még ez a lángelme is térdre boruljon előtte. Milyen büszkén tekinthet az anya fiára, kit az egész világ ismer, csodál, akit ő tett naggyá, dicsővé! Kétségtelen azonban, hogy művésznek nem mindenki születik. Nagy megelégedéssel gondolhat vissza munkájára az az anya is, ki gyermekének talizmánt adott azzal, hogy *művészlélekké* nevelte őt; hiszen ez a talizmán képessé teszi gyermekét arra, hogy az élet küzdelmében, bajában, a megpróbáltatások keserű óráiban vigaszt, megnyugvást találjon a művészetek barátságában. Ezek igazi jó barátaink! Sohase lesznek hűtelenek hozzánk, sohasem csalnak meg bennünket s mi sem csalódunk bennök. A zene lágy, behízelgő hangon vigasztal; a festészetben gyönyörködve, a színek bámulatos pompája, visszhangja, a lélek összhangját, nyugalmát szerzi meg, a költészet fölemeli lelkünket.

Magasztos föladatot teljesít az anya és a tanitónő egyaránt, ha az ifjúságot a szép szeretetére neveli, mert erős hittel mondom, hogy az ima után semmi olyan megnyugvást nem adhat embernek a földön, mint mikor elmerülve a mélységes lelkekben, a lángelmékkel társalkodik. Dicső feladat a nőé: finomítani a lelket, nemesíteni a szívet, mélyíteni az érzelmeket. Anya, tanítónő, érezitek-e, milyen magasztos célunk van? Melyikünk ne vállalkoznék rá örömmel? De melyikünk mer nyugodt lélekkel vállalkozni e nagy föladatra? Sokoldalú mű-

veltség és tudás, főképen pedig önzetlen, nemes szeretet kell ehhez a munkához!

A gyermek szíve mélyére férkőzik a dal, mit édesanyjától hall, bevéső dik lelkének sima lapjára s ott rezeg egész életén. Szinte azt mondhatnám, hogy szerencsés az, kinek bölcsője fölött sokat dalolnak, kit az édesanya ringatott álomba: mert bizonyára finomabb lelkű és nemesebb érzelmű lesz, mint aki mindezt nélkülözte. De korán ismertessük meg a gyermeket a színek pompájával is, hogy a művészetek elemeit már úgyszólván bölcsőjében megszeresse. Kis gyermeknek legnagyobb boldogsága a rajzolgatás, festés; miért ne szerezzünk neki ilyen ártatlan örömet, tudva azt, hogy élete boldogságát egyengetjük már ezzel is. Fejlesszük, fejlesszük a művészeti képességet! Ne féljünk, hogy hiábavaló munka ez! Hiszen ma már az iskola is támogat bennünket. A művészeti tárgyak többé nem melléktárgyak. Amit az anya elkezdett, folytatja azt a gyermek tanítónőjével, midőn kis iskolás lesz. Nincsen olyan tárgy, melylyel annyi szép tulajdonságot lehetne fejleszteni, mint a művészetekkel. Rajz és zene jellemképző tárgyak s ezt lelkiismeretesen fel kell használnunk. Végtelenül alkalmas leánykáink lelkét, szívét, érzelmeit fejleszteni, finomítani.

Mélyedjünk csak kissé bele a rajzórán előforduló anyagba s vizsgáljuk, milyen nemesen fejlődnek az érzelmek, jellemvonások észrevétlenül, öntudatlanul rajzolás közben.

A rajzoktatás ma két nagy csoportra oszlik: természetutánzásra, — ez szoros kapcsolatban van a távlattal — és tervezésre. Az elsőnél a növendék kénytelen a természet és távlat törvényeinek magát tökéletesen alávetni s a legpontosabb szemléléshez, megfigyeléshez hozzászokni, az utóbbinál képzelete csapong, röpdös s ami szépet csak alkothat, papirra veti. A természet utáni rajzolás alkalmával lelkét, eszét, erősen fegyelmeznie kell; hozzászokik, hogy munkaközben parancsoljon önmagának, mert érzi, tapasztalja, hogy minden kis hiba sokszoros dolgot okoz neki; s milyen boldog, ha munkáját siker koronázza. A kis leányok lelke türelemhez és fegyelemhez szo-

kik ilyen foglalkozás közben. Aki pedig lelkét fegyelmezni tudja, az önmagán is könnyebben uralkodik, s az önuralom megóv bennünket sok keserű perctől, órától.

Egy-egy ilyen szép rajz elkészítése után a tervezés következik. A szigorú fontosságot és alapos megfigyelést kivánó munka kifárasztotta a leánykák figyelmét. Most fölszabadul a bilincs, a bebörtönzött képzelőtehetség szárnyatöltve röpdös. Fő a sok kis fej! Egy megadott alapból, mely rendszerint levélke, kis virág, vagy stilizált minta, mi mindent fognak készíteni! Nem kell olyan pontossággal szemlélni az előttük levő tárgyat, most szabad bármit rajzolni. Készül a sok asztalfutó, közép-, ágy és szekrényeleje, ablak- és kályhavédő! Előkészítés ez a kézimunkához is, mely a nagyleány és háziasszony szórakoztató foglalkozása. A szigorú arcocskák, melyekről előbb azt képzelhettük volna, hogy a nagy figyelemtől mosolyogni is elfelejtettek, kiderülnek: a kedves gyermekszemek barátságos komolysággal merengnek a messzeségbe, fantáziájuk világába. Élénk szeretettel ábrándoznak a készülő terv fölött s milyen szépen bontakozik képzelőtehetségük! Mindegyik a lelkét igyekszik a rajzba önteni. Micsoda színpompa van festésükben! Valóságos lelki gyönyörűséget szerez ez a sok nyiló lélek, kik megtanulnak kedvesen szórakozni. Meg is kell tanulniok, mert az élet sivársága gyakran kétségbeejtene bennünket, ha ilyen nemes szórakozások nem segitenének a felejtésben. Meg kell tehát szerettetni a leánykákkal a rajzolást, festést, már csak azért is, mert annyi sok kedves örömet szerez. Azután meg így idővel mind többen és többen fogják méltányolni nagy mestereinket, megérteni nagyszabású műveiket.

De ez csak egyik ága a művészeteknek. Foglalkoznunk kell a zenével is, hiszen ezt is szeretnie kell minden nőnek. Aki a zenét szereti és megérti, aki benne gyönyörüséget talál, kinek fájó szivét elcsendesítette már a dal, boldogságát megédesítették a zene lágy, kedves hangjai, az tudja csak megérteni, miért kell megszerettetnünk leánykáinkkal ezt a művészetet. A zene rendkivül sok, nemes lelki tulajdonságot fejleszt. Sajnos, a tan-

terv heti két rövid órára szabja az énektanítást, melyet szintén több fontos részre kell osztani. A hangtalálással való foglalkozás ép oly fontos, mint a hangjegyből és hallás után való éneklés. Talán túlzásnak látszik első pillanatra állításom, hogy figyelésre kevés tárgy szoktat ennyire, Hangközöket eltalálni fejletlen hallásnak nagyon nehéz dolog. Ilyenkor a lélek nem lát, nem szemlél, tisztán az ész elvonóképességére van utalva. Bizony-bizony nem könnyű munka kis gyermekeknek! De csak így lehet a zenei tudás alapos, csak az így megkezdett úton lehet messzebb haladni. Egy pár év mulva hosszú, türelmes munka után a hangtalálás már játék lesz, a hangjegyolvasás könnyen megy s a szebbnél-szebb dalokat csengő hangon, biztos hallással éneklik s a sok kedves, üde hang, mint ima száll fölfelé.

Bár többet énekelhetnének! Mentől tovább tart az ének, annál inkább kis lánykáink szíve mélyére lopódzik a hang, annál tovább rezeg lelkükben, s annál tartósabb lesz az a meleg, imaszerű hangulat, mit a szép dalok éneklése okoz. Szeressük, szerettessük meg a zenét! Ez a művészet a megtestesült igazság; nem tűr hamis hangot, nem tűr hazugságot. Aki a zenét szereti, annak szíve nyilt, egyenes s mivel lelke finomult, érzékeny, ezerszeresen több gyönyörüséget talál az életben és sokszor vigasztalást az élet szomorú napjaiban.

Amely finomlelkű, mély érzésű nő saját gyermekét olyanná nevelheti, vagy még tökéletesebbé, mint amilyen ő maga s az ima után a művészeteket szeretteti meg gyermekével, az bizonyára teljesíti itt, e földön kötelességét: az meg is fogja érteni a fejlődő lélek bánatát, örömét s meg fogja tanítani gyermekét arra, hogy a bánatot is lehet fölemelt fővel hordozni. Ki anyjától, nevelőjétől megtanul imádkozni s a művészeteket szeretni, az egyúttal megtanúl nemesen foglalkozni, megtanul nemesen szeretni s ő maga jó s nemes lévén, másról is csak jót és szépet fog föltenni, megtanulja becsülni önmagát, amivel azután párosul a mások becsülése. Elmarad a pletyka, elmarad a rágalmazás, megszólás, s helyét elfoglalja a nemes társalgás;

de mind nagyobb lesz azok serege is, kik a művészetek istenének hódolnak s szolgálatába szegődnek.

Neveljük tehát a lánykákat őszintéknek, nemeseknek, gyöngéd lelküeknek a dal, a zene s a többi művészetek segítségével. Az ilyen nő körében kedves lesz a házi tűzhely; az ilyen nőnek nem jut eszébe nyájas otthonát kávéházzal fölcserélni. Így egyre nagyobb számmal lesznek fenkölt lelkű nők, kik férjüknek s gyermekeiknek szentelik életüket s megtanítják őket is a művészetek csodáshatású megismerésére és élvezésére. Az ilyen nő környezetét megelégedette teszi s így családjának életét megédesíti. Szóval az otthont szentté, a boldogság menyországává avatja.

Kecskemét. *Tóth Emmi.*

A NŐ MAGASABBFOKÚ KÉPZÉSE KÜLFÖLDÖN.

Szinte hihetetlen, hogy a nő magasabbfokú képzése tárgyában, még a művelt nyugaton is heves viták folynak. Egy író,* az «Edicational Review» novemberi számában a nő magasabbfokú taníttatásának kérdésével foglalkozik. Cikkére erős hangú választ írt ugyanezen folyóiratban Daisy Lee Worthyngton, a «Vassar College» egyik tanítónője, kinek tanulmányát sok tekintetben érdekesnek találtam, s lefordítva, részben kivonatolva felajánlom azt kedves folyóiratunknak, a Nemzeti Nőnevelésnek. (Köszönjük. Szerk.)

Felter úr tudományos színt ad támadásának a «szürke állomány» és a statisztika adatainak emlegetésével, de felfogásában nem a modern európai, hanem az ázsiai ember nyilatkozik meg.

«A nő természetadta értelmi színvonala szerinte akár befogadó, akár ítélő, vagy feltaláló képességét vesszük tekintetbe, mindenképpen alacsonyabb a férfiénál. Ennélfogva helytelen őt ugyanolyan nevelésben részesíteni, mint a férfit, ki minden tekintetben felette áll. Mert a férfit a nevelés az életre készíti elő és arra, hogy megállhassa a világban az őt megillető helyet; míg ugyanaz az eljárás, éppen nem teszi a nőt alkalmassá arra, hogy legfőbb hivatását: az anyaságot jobban töltse be. A felsőbbfokú női tanulmány egyenesen a cölibatió intézményét szolgálja.»

Felter úr nem vonja meg a nőtől a magasabbfokú tanulmány áldását: csak annak anyagát kívánja megváltoztatni. Csak arra tanítaná a nőt, ami által jobb anyát nevelhet belőle. Minden eszközt felhasználna arra, hogy egészségesebbé tegye; s megkímélné minden tanulmánytól, amihez gondolkodás szük-

* I. Felter, a brooklyni felsőbb leányiskola igazgatója.

séges; mert mint mondja, a gondolkodó-képesség hiányzik leginkább a női agyból. Gyermekismeretet, pedagógiát és ápolási-eljárást tanítana. Botanikus ismeretek is adhatók; latin elnevezések nélkül. Majd — a nagylelkűség hirtelen kitörésével — így szól: Az angol nyelv tanításának terjedelmesnek és kimerítőnek kell lennie. «Ha így járunk el — folytatja gondolatmenetét — megmenthetjük a nőt a romlástól s vele együtt azon eszményeket, melyek a multban lelkesítették őt! És arra képesítjük, hogy legalább némileg leróhassa tartozását a férfi iránt, aki — bár nem szivesen tette — rá is kiterjesztette a felsőbb tanítás jótéteményét!»

«Ritkán nyilatkozik meg a férfi önzése ily őszintén, feleli erre miss Worthington. A női elme alsórendű, tehát nem való neki a felsőfokú tanítás. A nő tevékenysége főleg fiziológiai és az emberi nem fentartására irányul; ennélfogva nincs is szüksége magasabb képzésre.»

Hadley of Yale elnöke nemrég így nyilatkozik egy feliratában: «A felsőbb fokon a tanítás arra való, hogy a köz szolgálatára készítse elő a tanulót.» És ebben nem tesz különbséget fiú- és leányiskola között. Ha a nő — Felter úr szerint — csupán a fajfentartás által szolgálhatja a közt, akkor csakugyan felesleges a magasabbfokú iskolázás. Ha a nő hatásköre kimerül a konyhában s a gyermekszobában, akkor sem alsóbb, sem felsőbb tanításra nincs szüksége. Nézzük az erdei állatot! Az is felneveli s az anyai szeretet olyan kitartásával gondozza fiait, amely bátran állítható egy sorba az emberi válfaj eljárásával. És teszi ezt minden értelmi képzés, minden előkészület nélkül. Ha a nő hatásköre is csak ennyire terjed, (férfifelfogás szerint) minek neki az értelmi felfogás? Miért terheljük matematikai problemákkal? Miért hívnók fel figyelmét arra, hogy a természet neki is adott észt és lelket? Hisz ez szükségtelen neki! És a természet nyilván tévedett ebben! Mily óriási megtakarítás lett volna elérhető a fejlődés menetében, ha a nő észbeli és szellemi tehetsége megmarad azon a fokon, melyen az emberiség bölcsőkorában állott!

Meredith György egyik «egoistája» így szól: «A nő megszelidítése a legnehezebb feladat volt, mely férfinak juthatott!» Milyen hosszú ideig tartó és milyen változatos eljárással eszközölte azt a «*megszelidítést.*» Rabszolgaság volt ennek az eljárásnak első, középső es végső eszköze; rabszolgaság egy, vagy más alakban.

A férfi tehetsége a különböző kulturkorszakokon át, rohamosan fejlődött. És a nő? Arról beszélni sem érdemes. Alárendeltsége kétségbevonhatlan. A férfi felsőbbsége minden téren szembeötlő. Hiszen bizonyos, hogy bárminő faj, ha ily hosszú ideig s ilyen mértékben él rabszolgaságban, az értelmileg, erkölcsileg és fizikailag elfajul; mert új vér átvitele nélkül, a szokás és környezet elpusztítja eredeti hatalmát. De ezt a tudományos igazságot a férfi — úgy látszik — nem akarja figyelembe venni. Szeretné, ha a nő értelmi képesség hijján volna! Nem látja be, mire való az neki; és meg is tett mindent, ami hatalmában állott, hogy megfossza itélő és gondolkozó képességétől. De a természet úgy rendezte a maga dolgát, hogy a férfi önönmagának vált legnagyobb ellenségévé, midőn ezt cselekedte; mert az átöröklés ereje nemcsak a férfit illeti, hanem a nőt is. A fiú az anya szemét, hajlamait és szervezetét örökli. Az apa elméjét, tehetségeit — úgy lehet — a leány kapja örökségül. A nagy logikus, a kiváló matematikus esetleg egész csodás képességét leányának adja át.

«A természet nyujt vezérfonalat nekünk» mondja Felter úr és mi is azt mondjuk: «kövessük a természetet!»

A természet — születése percében — egyenlően alkotta a két nemet értelmi és fizikai tekintetben. Amiben alárendeltség mutatkozik, az csak a nevelés következménye. Mily hamar előáll a különbség a fiú és a leány nevelésében!

Nem tagadjuk, hogy a nő testi ereje kisebb a férfiénál; de állítjuk, hogy ennek nem kellene így lennie; ez csak annak a következménye, hogy úgy nevelik, mint a melegházi növényt.

Gondoljunk a régiek amazonjaira! Tacitus beszéli, hogy a germán nők semmiben sem állottak a férfiak mögött. Vad

törzsek között, — ahol a két nem egyenlő életmódot folytat — nem különbözik a nő a férfitól, sem nagyságát, sem erejét, sem súlyát tekintve.

A mai átlagos nő értelmileg mögötte áll a férfinak, ha a konyhahölgy typusát hasonlítjuk össze valamely főiskola tanulóival. A nő túlságos izgékonysága, mély és alapos tudásának hiánya, sőt itélőképességének gyöngesége is visszavezethető arra az eljárásra, mely szántszándékkal gyakorlatlannak hagyta elméjét; csakúgy, mint a hogy elgyengült szervezetét gyakorlatlan izmainak köszönheti. A nőnevelés — ha egyáltalán volt — mindig csak zenére, költészetre, művészetre szorítkozott. Ezek a képességek pedig mind éppen csak arra valók, hogy a nőt túlérzékennyé, izgatottá és ingerlékennyé tegyék. A férfitól való teljes függése, értelmi tevékenységének csökkenését idézte elő; míg a szoba falai közt lefolyó életmódja, szervezete általános gyöngülését eredményezte.

Világ urai! Ti, kik a faj érdekét tekintitek csupán, óvakodjatok! Gondoljatok még meg nem született gyermekeitek sorsára! Ne fosszátok meg asszonyaitokat testi erejök gyakorlásától! Hiszen erőseknek kell lenniök, hogy erőt adhassanak gyermekeiteknek. És ne foszszátok meg értelmi tehetségök gyakorlásától sem; mert ha ezt teszitek, annak a fajnak a gyengülését hozzátok létre, melynek jólétét annyira sziveteken viselitek! A nő elméje, szervezete és lelkülete esetleg fiutódotokra száll!

Ki tudja, mit érhetett volna el már az ember, ha mindekkoráig mindkét szülő teljes szellemi fejlődésben részesülhetett volna? Mit vívhatott volna ki, ha a férfi tehetségeinek fejlesztése nem marad mindig egyensúlyban, a nő fejlődésének elhanyagolása által?

Vassar Mátyás az 1860-adik évben így szólt: «Úgy érzem, hogy a nőnek — kit a Teremtő csak olyan értelmi lénynek alkotott, mint a férfit — csak olyan joga is van értelmi művelődésre és előhaladásra, mint a férfinak.» Ezen hitében megalapította a vassari női kollégiumot. Talán mondanom sem

kell, mennyire elitélték és kinevették ezért. De vajjon tévedésnek minősítsük-e ezen tényét?

Felter úr, a brooklyni felsőbb iskola vezetője, ránk erőszakolja azon véleményét, hogy ez a ténykedés csakugyan hiba volt. De ő nem éri be azzal, hogy nézetét elmondja, hanem statisztikai adatokkal támogatja érvelését. 684 vassari tanuló közül csak 82 választotta a mennyiségtani szakot! És a Washingtonban szerzett 483,517 bizonyítványból, csak 3458 jutott női hallgatóknak. Megdöbbentő számok! De vizsgáljuk csak közelebbről meg azokat és a forrást, mely napfényre hozta őket. A számadatokat egy leányiskolai igazgató szolgáltatja, kinek legfőbb panasza az, hogy a leányok — könyv nélkül tanulják be geometriai feladataikat. Sajnálkozva értesülünk panasza okáról; de egyszersmind sietünk gratulálni neki, hogy azt a lealázó felfedezést, miszerint a fiúk közül is akárhányan cselekesznek így, mind eddig sikerült elkerülnie! Mert vannak buta tanulók a fiúk között, csakúgy, mint a lányok közt.

Igaz, hogy még egyetlen nő sem versenyzett Newtonnal a matematika terén; de vajmi csekély azon férfiak száma is, akik erre vállalkoznának! A vassari iskolában nő vezette a matematikai szakot, egészen a legutolsó esztendőig. Az összes tanerők: nők. A bryn-mawri iskola mennyiségtani osztályát ugyancsak nőtanító vezeti. A 684 vassari tanuló közül 300 nem számít; mert ujonnan belépett tanulók voltak, akikre nézve a matematika kötelező tantárgy. Marad tehát 384 tanuló; akik közül 82 választotta a matematikai szakot. Tehát körülbelül egy negyede a tanulóknak. Azt felesleges kijelenteni, hogy ez a tekintélyes szám nem tartozott azok közé, akik bevágják feladataikat; hanem egytől-egyig, kiváló képességű matematikusok voltak.

Szeretnők látni a férfikollegiumok hasonló statisztikai adatait; hogy meggyőződjünk arról, hogyan oszlik meg az értelmi tehetség a két nem közt. Ha csakugyan a *matematikai szak választása* adja meg a fenti kérdés kritériumát.

Az értelmiség egyik — legtöbb reményt nyujtó — törek-

vése napjainkban az, hogy az iskolát szorosabb kapcsolatba akarja hozni a külvilággal. A vassari főiskola legnépesebb osztályai a következő szakokban találhatók: «angol», háztartástan, bölcsészet, biológia és történet. Ezen tanulmányok mindenikéhez szükséges némi itélőképesség.

Ha Felter úr felfogása megfelelne a valóságnak, a «görög» osztály volna a legnépesebb; mert ez a tantárgy kezdőfokon csak emlékezőtehetséget kíván; szerinte pedig a leánytanuló csak emlékezőképességgel bir. Mindamellett a 82 mennyiségtani szakot választott tanulóval szemben csak öt vállalkozott a «görög»-re. Ami pedig a bizonyítványok számát illeti, elég nagy az, ha megfontoljuk, milyen képzésben részesült a nő a multban. Hiszen mindössze 25 év óta számítják a nőt is a társadalom értelmiségéhez s még mindig hányan és mily erővel vitatják meg ezt a felfogást. Körülbelül ugyanannyi ideje annak, hogy kilökték a nőt a világba, hogy ezentúl maga gondoskodjék élete fentartásáról. Nem várhatjuk tehát, hogy az, kinek mindekkoráig egyedüli kötelessége a háztartás vezetése és egyedüli tanulmánya a gyermek gondozása volt, minden átmenet nélkül feltalálásokkal, felfedezésekkel gyakorolja szellemi képességét; mint ahogy nem várjuk a téglavetőtől, vagy az asztalostól, hogy fonográfot állítson elő; vegy lefordítsa Homeros remekműveit!

A velünk született ügyesség is nagy tényező; de csak olyan erős a nevelés és a környezet hatása. Csak ritkán látjuk annak példáit — akár nőben, akár férfiban, — hogy a veleszületett tehetség legyőzte a nevelés és környezetadta akadályokat; és mégis van George Eliotunk, George Sandunk, Bronté Saroltánk!

Kedvenc állítása a férfiaknak, hogy a nők közt még egyetlen lángész sem akadt. Ugyanazzal boszantják az angolok az amerikaiakat; de valjon akad-e amerikai, aki elhiszi, hogy kisebb az ő értelmi képessége az angolénál; csupán azért, mert hazájának még nem volt Browning-ja vagy Shelley-je. S akad-e amerikai egyetem, mely ilyen okból megnyirbáltatná tekintélyét?

Hiszen a lángelme semmiképpen sem irányadó a kortársak szellemi képességére nézve!

Felter úr azt állítja, hogy a nevelés arra képesíti a férfit, hogy alkalmazkodni tudjon a világegyetemhez és annak rendjéhez. De teljesen képtelennek látszik arra, hogy számolni tudjon a nőnek — mint értelmi tényezőnek — értékével. Ime, egy olyan tényezője a világrendnek, melyhez alkalmazkodni — örökölt képességeinek ellenére — máig sem tud. Mellette dolgozik a nő, üzletben, hivatalban; vele együtt tanul az egyetemen. Nem panaszkodik; sőt még csak nem is sejti, hogy alsóbbrendű lény. Míg a férfi ezerféle változatban érezteti vele felsőbbségét.

A munka mezején azonban nemcsak lehetséges, de szükséges is, hogy bírálgassuk a férfimunka és a női munka eredményeit; hogy a *végzett munka tényleges előnyei szerint* ítélhessünk; az agyvelő szürke állományának mélysége, vagy szélessége helyett.

De a munka terén, ahol a nő ügyességben, gyorsaságban, szóval mindenben egyenlő a férfival, azzal mutatja ki felsőbbségét, hogy a nőnek — ugyanannyi időben végzett, ugyanolyan minőségű munkájáért — az őt megillető arányoként, félannyi bért fizet, mint amennyit ő élvez. Ép így történik szellemi téren is. Eredményei is ugyanazok.

Ugyanilyen eredmény mutatkozik, ahol fiúk és lányok együtt tanulnak; férfiak és nők azonos munkát végeznek; kivévén talán a chikagói egyetemet, amelyet — mint mondják — azért kellett különválasztani, mert az asszonyok túlhaladták a férfiakat.

Az országban csaknem kivétel nélkül mindenütt nők tanítanak. A tömegek nevelése tényleg női kézbe van letéve. Hirlapirással, irodalommal csak úgy foglalkozik a nő, mint a férfi. Manapság tényleg nincs olyan — szellemi tehetséget igénylő — munkakör, melyben a nő ne foglalna éppen úgy helyet, mint a férfi.

Mindamellett a férfi még ma is untalan a nő alsóbbrendű képességét hangoztatja. Ez az ő ütőkártyája. Emellett még egy

másik is van a kezében, melyet hasonló merészséggel vág ki. «A kollégiumi életmód veszélyezteti a nő egészségét.» «Az emberi faj veszélyben forog. Férfiak, fel! Segítség!» Az a sok millió nő azonban nem okoz gondot neki, aki a lehető legegészségtelenebb körülmények között dolgozik gyárakban, üzletekben, körömszakadtáig. A lány 14 éves korában, olykor még előbb lép be az üzletbe, vagy a gyárba s ott marad férjhezmeneteléig. Asszonyok ott dolgoznak még néhány héttel gyermekök megszületése előtt is; és visszatérnek munkájukhoz, még mielőtt annyi erőhöz jutottak volna, amennyi a háztartás vezetéséhez kellene nekik; újszülöttüket pedig otthonhagyják a többi gyermek gondozása alatt. Pedig ez a tényállás méltán okozhatna aggodalmat nemcsak a férfinak, de mindenkinek, aki az emberiség igazi érdekeit szivén viseli; aki nemcsak a faj jövőjével, de jelenével is gondol.

A gimnáziumi tanuló 18—19 éves korában tesz érettségi vizsgát. A jól felszerelt kollegium is négy évre kötelez. Jellegzetes vonása minden női kollégiumnak, hogy a tanulók sok időt töltenek szabadban. Minden bizonnyal többet gondol a kollégium növendékeinek testi nevelésével, mint amennyit gondosan őrzött ősanyja élvezett e tekintetben. Maga Felter úr is, — aki azt bizonyítgatja, hogy a magasabb képzés megfosztja a nőt nemi tulajdonságaitól — kénytelen beismerni, hogy fizikailag nem tesz kárt benne a kollégiumi négy esztendő. De mindjárt hozzáteszi, hogy a kollégiumot végzett nő alkalmas ugyan az anyaságra, de nem akar anyává lenni.

Ez persze csakugyan a faj veszedelmét jelentené. Csakhogy azon állítását, hogy az iskolázott nő nem megy férjhez, könnyű megcáfolni úgy elméletben, mint tényekkel. Egy osztály 200 tanulója közül, már a kilépés utáni első esztendőben, 15 leány ment férjhez. Ez elég tekintélyes szám; különösen ha tekintetbe vesszük, hogy felsőbbfokú tanulásra nagyobbára azok a lányok vállalkoznak, akik — mivel maguknak kell gondoskodniok fentartásukról — inkább akarják azt szellemi munkával, mint csupán kézi és testi munkával keresztülvinni.

A tanuló nő, 25 éves korában még nem érzi «vén lány»-nak magát. Üzletekben, hivatalokban alkalmazott nők sem mennek férjhez — napjainkban — 16 éves korukban, mint 40 év előtt. De bár a tanult nő *elhalasztja* a házasságot arra az időre, mikor testben-lélekben éretté lesz, nem látszik még veszedelmesnek az emberi nem kipusztulásának kérdése. Persze vannak olyan tanult nők is, akik soha sem mennek férjhez. Ezeknek más feladatuk van. Esetleg egy család fentartása; kisebb testvérek neveltetése; vagy a szenvedő emberiség gyámolítását célzó munkásság. De hajadoni állapotában is kétségtelenül hasznos tagja a tanult nő a társadalomnak. Sokat tesz ahhoz, hogy megszünjék a «vén lány» fogalmához fűződő ódium.

A collégiumot végzett nő, mint nevelő, emberbarát vagy anya, egyaránt a társadalom javításán fáradozik.

Míg a férfi a női munka szükséges voltát el nem ismeri, s annak értékét megbecsülni nem tudja, addig nincs joga ahhoz, hogy szemrehányással illesse azt az — amúgy is csak szórványosan található — iskolázott nőt, aki kijelenti, hogy nincs joga gyermeket hozni a világra mindaddig, míg legalább kísérletet nem tett arra nézve, hogy könnyebb és kellemesebb életfeltételeket teremtsen számára.

De van egy másik oldala is a házasság kérdésének, melyet a férfi — úgy látszik — nem vesz figyelembe. U. i. Shaw György Bernát ellenére, még mindig a férfi a választó: a kérő. Nem lehetséges-e az, hogy ellenszenve, esetleg félelme, visszatartja attól, hogy gondolkodó, tanult nőt kérjen felesegül? S így járván el, nem lesz-e ő maga okává annak, ha az emberi nem pusztulásnak indul? — De nem; ne gondoljunk erre az eshetőségre! Legyünk könyörületesek! Kétségtelen, hogy azok a szegény férfiak keresik az asszonyt, aki szereti, tiszteli őket, engedelmeskedik nekik s földig hajolva előttük, imádja őket. S így nincs miért féltenünk a faj jövőjét.

Bizonyos, hogy nagyon csökkenne az iskolázott nők férjhezmenésének száma, ha minden férfi oly nyiltan hangoztatná nézeteit, mint a többször idézett, felsőbb-leányiskolai igazgató.

Szerencsére a szerelmi sonetták egy, vagy más alakban, még mindig dívnak. Természetes, hogy minden — saját értékét érző — nő vonakodnék olyan férfiú sorsához kötni a magáét, aki a fajfentartás tartja a nő egyedüli feladatának. Mert az a tény, hogy ő hozza világra a gyermeket, nem jelenti egyszersmind azt is, hogy addig az időpontig, egész élete csak az anyaságra való előkészülésből álljon. Még magasabb képzéstől távolálló ősanyáink sem fogták fel az anyaság tényét ilyen szempontból.

És valjon, ha eleget tett ebbeli kötelezettségének, nem tekinthető-e többé a társadalom hasznos tagjának? Nem tartozik ezenkivül semmivel, önmagának és társnőinek? A faj fennmaradása legyen az egyedüli eszmény, mely őt érdekelje? Nem volna a férfi tágabb látókörében semmi, ami neki is szól, rá is tartozik?

A nagy társadalmi mozgalmak, mind kivűl esnek az ő tartományán?

Ha ez így van, miért ne zárnók a világ összes nőit egy keleti hárembe? A fiutódokat felnevelnők; a leányokból csak a szükséges számot hagynók meg; s a felesleget, valamint azokat — kiknek hasznavehetőségének ideje már lejárt — valamely esztetikai, fájdalom nélküli módon kiküszöböljük a világból. És a takarékosság, legalább kiegyenlítené a természet azon tékozlását, hogy a nőnek is adott észt és lelket.

Ám ne tessék mindebből azt olvasni ki, hogy a női nevelés mai állapotát kifogástalannak találom. Az is éppen olyan tévedésen alapszik, mint minden magasabb fokú nevelés, mely határokat von az igazi élet és a tanulmány között. Amerikai iskoláinknak meg kell őrizniök a művelés azon magasztos eszméit, melyek napjaink üzleti szelleme által már-már pusztulófélben vannak. De az eszménnek ápolása mellett nem szabad kitérnie a világ és az élet igazi érdekei elől sem! Korunknak égető szüksége van a megújulásra; társadalmi és politikai újításokra. S ezt a megújulást, csak a legmagasztosabb ideál: az emberszeretet adja meg, mely szégyenpirt ültet arcunkra, vala-

hányszor látjuk a legegészségtelenebb feltételek közt végbemenő, megfeszítő, testet és lelket ölő munkát; a gyermekmunka kegyetlen kihasználását; a halálthozó verejtéket; a nyomort ezerféle változataival.

A társadalom jobbléte iránt meginduló munkásság csakúgy érdekli a nőt, mint a férfit. S a nő immár át van hatva felelősége érzetétől és számottevő munkásságot fejt ki. Ismerje meg és becsülje a férfi a nőt, látva küzdelmeit! Egymás oldalán, vállvetve dolgozzék együttesen a tanult férfi és a képzett nő az emberiség sorsának javításán! Nemcsak a magasztos eszmék ébrentartásával; de nemes és értékes cselekedetekkel is! Ne alkalmazzuk a tanítást férfihoz vagy nőhöz, hanem olyan emberi lényhez, a ki részese a rendezett társadalomnak.

Szüntessük meg végre a két nem értelmi képességeinek összehasonlításából folyó, terméketlen vitát; s használjuk fel időnket arra, hogy minél jobban megvalósítsuk azt az értékes munkát, mely embertársaink és a társadalom javát tűzte ki célul s melynek kölcsönös tevékenységünk lesz legbiztosabb alapja. Fogjunk kezet s munkálkodjunk együtt, egymást segítve, a közös javakért.

Hódmezővásárhely.

Angolból fordította: *Steinitzer Vilma.*

KANIZSAY ORSOLYA.

Nevelési és műveltségi adatok a XVI. században élt nő életéből.

A XVI. században élő Nádasdy Tamás nádor történetével foglalkozva, annak neje Kanizsay Orsolya életéből is néhány adat jutott birtokomba, melyek közrebocsátása annál érdekesebb, mert alkalmat ad az összehasonlításra. A XVI. század nőnevelésében a mai koréval sok hasonlót találunk. A házasságkötésnél a családi érdek, a vagyon szemmeltartása a döntő akkor is; de a nő tanultsága hasonlíthatlanul csekélyebb, a nevelési eszközök tökéletlenek, az ifjúkori, gyarló nevelést az élet — sok esetben a férj — pótolja, javítja.

Kanizsay Orsolya, Kanizsay László és Drágffy Katalin (1521-ben született) egyetlen leánygyermeke volt s egyetlen fiúk Ferenc halála (1532) után sárvári, likai és ikervári birtokaiknak (melyhez 18 jobbágyközség tartozott) — egyedüli örököse. — Fiúk életében a Kanizsay pár a leánygyermekkel keveset foglalkozik, nevelésével keveset törődik. A leány még gyermek; a vagyon örökös, az elsőszülött érdekei az elsők. Leánygyermekük élete fontosságban nagyot nyer előttük annak 11 éves korában, Ferenc fiúk halála után. Első gondolatuk ekkor sem az, amit a mai korban megkövetelünk egy 11 éves leánytól, hogy írni, olvasni, számolni tanítsák, még az sem, hogy a házi dolgokba beavassák — hiszen ahhoz még igen fiatal szerintük — hanem: mi lesz a Kanizsay vagyonnal, mert első a családi érdek, mely fontosabb a nevelési érdekeknél. Ámbár a leány még csak 11 éves, a szülők máris méltó férjet — vagyonörököst — keresnek számára s el is jegyzik később a nagy

műveltségű Nádasdy Tamással. Hogy Kanizsay Orsolya 11 éves korában még írni nem tudott, ez abban a korban nem volt megbotránkoztató, hiszen a XVI. században az írás-olvasás tanítását nem igen kezdik a gyermek 10 éven aluli korában, még a fiúknál sem. Nyilvános iskoláink alig vannak, s előfordul az is, hogy a főméltóságok viselői még nevüket sem tudják aláírni. A feltünő inkább az, hogy Orsolya nevelési hiányait ezután sem törekszenek pótolni.

Az uralkodó felfogás az, hogy amit meg nem tanulnak a gyermekévekben az előkelő nők, elsajátítják a későbbi korban s ha maguk nem is tudnának írni-olvasni, mindig van körükben olyan alárendelt egyén, ki elvégzi azt helyettük.

Kanizsay Orsolya neveltetését 11 éves korában is mellőzik, mert fiúsítása, a vagyonörökös megszerzése a szülők főgondja. Buzgón keresik a leány leendő élettársát, ki méltó legyen a családhoz rangjánál, vagyonánál s nemesi származásánál fogva. A leánynak engedelmeskedni kell s beleegyezni abba, mit a család érdeke, szülőinek akarata kiván. (A kor szellemében csak erre tanították Orsolyát eddig szülei: a parancs teljesítésére, az engedelmességre). A vagyonuk sorsán aggódó és egyetlen gyermeküket szerető gondos szülők vejüknek és vagyonuk birtokában utóduknak a kiválóságáról híres Nádasdy Tamást szemelték ki, aki mint Szapolyai János híve, ebben az időben többször fordul meg körükben a Dráva-vonalt védelmezve a török ellen. Születésére nézve nemes, rangjára Szapolyai bizalmas főembere, hadvezér; ki külföldi tanulmányai révén magasra emelkedhetik, tudásával még sokra viheti. Később vagyonát is növelheti, mely ekkor még igen csekély. — Nádasdy hajlandó a Kanizsay családdal összeházasodni, mert rokonságba jut ezáltal a Kanizsay-Török-Drágffy-Szerényi családokkal, melyek révén ő sokat tehet az ország érdekében s még hivatalában is emelkedhetik, főméltóságok elérésére is kilátása nyilik. — Hajlandó Orsolyát elvenni, ha fiúsítása által vele birtokai reá szállnak. A fiúsítás megerősítését 1532 jul. 9-én meg is kapja Szapolyai Jánostól.

Kanizsay Orsolya és Nádasdy Tamás eljegyzése után a

vőlegény menyasszonya birtokainak kezelését átveszi, sőt maga is ide költözik; még pedig azonnal, amit az 1532. aug. 15-én Sárváros on kelt oklevél bizonyít. Házasságra akkor még nem is gondolnak, hiszen Orsolya még csak 11 éves. A leány vallásos nevelésére, tanítására fordítják ezután a gondos szülők figyelmüket, de nem a mi felfogásunk szerint vett teljes kimüvelésére; hímet varrni még a szülői háznál megtanul, de az írás-olvasást csak később férjétől tanulja meg Orsolya.

Nádasdy a házasság idejének eljöveteléig, 1535-ig pártot cserél, visszamegy Ferdinánd király pártjára, kinél politikai szereplését kezdte s reméli, hogy ujabb családi összeköttetéseinél és most már kitünő vagyoni helyzeténél fogva magasabbra emelkedhetik, mint Szapolyai pártján, mely ekkor már hanyatlani kezd.

Házasságkötésre való szabadságkérés ügye alatt távozik Szapolyai mellől s azonnal tárgyalásokba bocsátkozik Ferdinánd pártembereivel, kik visszatérő hívüknek kieszközlik Ferdinándnál is Kanizsay Orsolya fiúsítását és házasságának megerősítését. Ferdinánd visszatérő hívét örömmel fogadja s 1534-ben belső titkos tanácsosává és Vas vármegye főispánjává teszi.

Nádasdy nemesi származásához rangot is szerezve, elérkezettnek látta az időt a házasságkötésre. S minthogy a gondos szülők részéről az előkészületek meg voltak téve, a következő évben, amikor jegyese 14-ik évét betölté, meg is tartják az esküvőt.

1535 január első felében van Drávavásárhelyen a nagy ünnepélylyel egybekötött lakodalom. A szülők egyetlen gyermekükkel mindenüket Nádasdynak adják át. Reá marad a gyermekasszony nevelésének befejezése is. És valóban Nádasdy nagy gondot fordít felesége nevelésére, tanítására és müvelésére. Mindez kitűnik a Nádasdy és neje közötti levélváltásból, mert a politika miatt sokat távollevő férj, amit neje oktatásában személyes érintkezéssel el nem érhetett, leveleiben közli.

Először is írni-olvasni tanítja, nehogy levelezésük révén idegen, ki neje helyett írna, magánügyeikbe beleavatkozzék. A mester valószinüleg kezdettől fogva ő maga; kitünik ez neje leve-

leiből, melyek Nádasdy helyesírásával azonosak. (Az 1536 dec. 5-iki levél az utolsó, melyet idegen kézzel s latin nyelven irat férjének). De a gazdaság vezetésében is segíti. Megtanítja a gyümölcs-elküldésre, s csöpü közé csomagolása módjára, az ágynemű készítésre stb. S mindezt gyöngéd szeretet hangján közli vele. Nádasdynak igazi, benső vonzalma nejéhez, a legkisebb dolgokig terjedő figyelme kitünik Orsolya betegsége alatt. Ha maga nem lehet mellette, elküldi Pozsonyból Gábor doktort, a család házi orvosát (mert Vasmegyében nincs), vagy különféle gyógyszereket, melyeket otthon nem kap, használati utasítással együtt juttat hozzá. Úgy látszik — a gyógyszerekből következtetve — neje a mai korban divatos reumához hasonló bajban szenved s a Dráva mentén még ma is előforduló hideglelések őt sem kimélték meg.* Sokat aggódik neje egészsége miatt s több izben írja: ha beteg mindennap híreket kér.

A politikában mindinkább emelkedő férj sohasem felejtkezik meg családjáról, nejéről: egyszer a gazdaság vezetésére — melyet főleg neje kormányzott — vonatkozó ügyekről ír, máskor levélvivőjével korsókat vagy selymet, a cselédség számára posztót, vagy cukkar kandit, maskarát, szappant, légyfogót (természetesen használati utasítással) küld stb. Nem felejtkezik meg alattvalóiról sem s több izben figyelmezteti nejét: «pénzt ossz ki szegényeknek» (egyszer 10,000 forintot is).

Orsolya családi élete minden anyagi jóléte dacára boldogtalan. Két gyermekét: Lászlót és Mártont veszté el csecsemő korában, míg az 1555 okt. 6. született Ferkó életben marad. Benne lelik boldogságukat a szülők s ettől kezdve minden gondolatuk és tettük: gyermekük nevelésére, ápolására irányul. A gyermek születésekor Nádasdy neje kérésére a büntetés alatt álló alattvalók egy részének büntetését elengedi.

Nem sokkal Ferkó születése után az apa tanítása kiterjed

* Szeme is meggyöngül 38 éves korában; eleinte gyógyszert utasítással, majd szemüveget is küld neki. (Írj! megkaptad az okulárokat? 1559 jun. 16.)

a gyermek nevelésére is; megírja nejének, mint gondozza a csecsemőt s mint készítse a gyermek számára a tejet. — Már 1559-ben (máj. 16), fia három és féléves korában, levélben arra kéri feleségét Nádasdy, hogy tanítsa Ferkót nevének írására (mert akitől pénzt veszek, kéri az ő aláírását, enyémet és tiedet). — Sokat aggódik e korban gyermeke egészségeért, ki szintén megkapta a helyi járványt, a hideglelést; ezért, midőn 1560-ban karácsonyt saját betegsége miatt a pestises Bécsben tölti, nem engedi nejének, hogy régebbi tervük szerint Ferkót is magával hozza, sőt annyira félti fiát a járványtól, hogy 1561 novemberi levelében hosszasan oktatja nejét, mit tegyen a kór elterjedése ellen; «levelét ecettel öntsék le s a levélvivőt ne engedjék a belső házba», mert noha háza népe egészséges, kint sok ember hal meg e nyavalyában.

E levél volt — a Szalay-Károlyi gyüjtemény szerint — az utolsó, a századik, amit nejének írt; nem sokkal azután Nádasdy bevégzé tanításait, mert régóta gyötrő betegsége — 1562 jun. 2-án — elragadta a szerető tanítvány karjai közül a 64 éves mestert!

De a kitünő tanításokat Kanizsay Orsolya soha sem feledte; hű maradt férje emlékéhez élete végeig s minden igyekezetével azon volt, hogy fia nevelésében pótolja a kitünő apát s méltó mestere legyen árva gyermekének.

Budapest. *Sebestyén László.*

NÖNEVELÉSI SZEMLE.

Apponyi a tanítókért. Az 1907-ik évi február 21-ike örökre emlékezetes lesz a magyar népnevelés történetében. E napon terjesztette ugyanis az országgyűlés elé gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter az állami és a nem állami tanítók fizetésrendezéséről szóló két törvényjavaslatot, melyek a tanítói illetmények javításával kapcsolatosan a nemzeti eszmék fejlesztésében az iskolára és a tanítóra háramló nagy nemzeti feladatok megoldását is célozzák. Nagy hálára kötelezte e javaslatokkal a miniszter a tanítókat és a nemzetet. A tanítók helyzete e javaslatok értelmében oly mértékben javult, hogy fizetésüket a művelt nyugati államok fizetésével állíthatjuk párhuzamba. Az állami tanítók fizetése ugyanis a különböző lakbérosztályokhoz képest — a XI. fizetési osztálynak megfelelő lakbéren kívül — 2400—2500—2600 koronáig emelkedhetik, míg a nem államiak fizetése legalább 2000—2100 illetve 2200 korona lesz a megfelelő tisztességes lakáson kívül. A nemzeti célt a javaslatok azzal szolgálják. hogy a községi és felekezeti iskolákban a tanítók javadalmazásához szükséges állami hozzájárulást a hazafias oktatás és nevelést és az államnyelv jogait biztosító feltételekhez köti. Megkívánja ugyanis a javaslat, hogy a tanító esküt tegyen a magyar haza és szentesített törvényei iránt való tántoríthatatlan hűségre és arra. hogy a gondjaira bízott gyermekeket *a magyar haza szeretetében fogja nevelni.* Megköveteli a javaslat azt is minden tanítótól, *hogy magyarul helyesen beszélni, írni és tanítani tudjon.* Az állami segítségnek feltétele az is, hogy a köteles tantárgyakat 6 évre beosztva a nem állami iskolákban is falun legalább 8 havi, városokban legalább 9 havi szorgalomidőben tanítsák, s ha az állami segítség a tanító alapfizetésének felét meghaladja — a tanítói kinevezés joga a minisztert illeti. Hogy gyermek hazafias nevelését biztosítsa, megköveteli a javaslat *kivétel nélkül minden iskolától* a magyar címernek és magyar zászlónak használatát. A magyar címert el kell helyezni *minden iskola főbejárata felé és a tantermekben, a címeres zászlót pedig ki kell tűzni minden nemzeti ünnepen.* Nem lehet jövőben, ha ez a javaslat törvénnyé vált, büntetlenül vétkezni a magyar állameszme ellen s a jövő nemzedék nem is fogja majd megkisérleni sem az ilyen vétkezést, mert nemzeti szellemben nevelődött. Ma is meghajtja a nemzet lobogóját e törvényjavaslatért Apponyi előtt; az a *jobb kor*, melyet e törvény előkészít: hálás lesz érte minden időben.

*

A magyar nők Thaly Kálmánnak. Szép ünnepély keretében fejezték ki hódolatukat február 15-én a függetlenségi pártkörben a magyar nők, a Rákóczi-kultusz nagy történetirójának, az ősz Thaly Kálmánnak. A hazafias nők ez alkalomra feldiszítették a függetlenségi pártkör társalgótermét, melynek jobboldali sarkában izlésesen rendezett pálmák és délszaki növények között, perzsa szőnyegekkel emelvényen volt felállítva az asszonyok művészies ajándéka. Az emelvény lépcsői babérlevelekkel voltak behintve, felette pedig pálmaág jelezte a történetiró dicsőségét. Az emelvény nemzetiszínü és kékpiros selyemdrapériával volt bevonva. Rákóczi hamvainak hazahozatala alkalmából merült fel az az eszme, hogy Thaly Kálmánnak érdemeiért és a hazafias cél érdekében kifejtett fáradhatatlan buzgalmáért a magyar hölgyek lelkesedésüknek és köszönetüknek adjanak kifejezést. Rudnay Józsefné és gróf Benyovszky Sándorné indították meg a mozgalmat, mely az eszmét csakhamar tette váltotta.

A nyolcvan tagból álló hölgybizottság élén Rudnay Józsefné nyujtotta át Thaly Kálmánnak az emléktárgyakat: egy ezüst babérkoszorút, egy albumot és egy aranytollat. Az ezüst babérkoszorú egy hatalmas nagy kövön van, amelyen nagy ezüstbetükkel a következő felirat áll: «Visszaadtad a hazát Rákóczinak és Rákóczit a hazának. Kossuth Ferencz.» Az ezüst koszorú alatt pedig Rákóczinak és Thaly Kálmánnak a címere és ezalatt a következő felirat van: «Thaly Kálmánnak a magyar honleányok 1906.» Az ezüst album egy barna maroquinbe kötött nagy ezüst lap, amelyet ezüst cserkoszoru vesz körül és amelyen magas domborbetükkel a következő felirat van: «Thaly Kálmánnak a magyar honleányok.» Az albumnak első oldalán a következő dedukáczió van:

Ki egész szép munkásélted
Egy eszmének áldozád,
A legdicsőbb magyar asszonyt
S dicsőséges nagy fiát
Ki az édes honi földnek
Szent ölére elhozád:
Honleányok hü szivének
Nem hervadó virága
Köszönt im, a magyar hölgyek
Hódolata, hálája
Thaly Kálmán — fejedelmünk nemes iródeákja.

Lampérth Géza.

Az album második oldalán a következő diszes felirat van: «A magyar honleányok ezüstkoszorújának babérleveleit összegyüjtötték: Rudnay Józsefné, Veres Szilárd, gróf Benyovszky Sándorné, Kvassay Mária, 1907.» Ezután a mozgalomban résztvett összes hölgyeknek díszes névsora következik.

Az emléktárgyak átadásánál a hölgybizottság részéről jelen voltak: gróf Benyovszky Sándorné, báró Prónay Gáborné, Hoitsy Pálné, báró Andreánszky Gáborné, báró Barkóczy Ilona, Kálosy Józsefné, Makray Sarolta, Anna és Klára, Chyzer Béláné, Ordódy Béláné, özv. Patay Gyuláné, Almásy Malvin, Csiky Kálmánné, Tihanyi

Béláné, Szohner Károlyné, Szilassy Anna, Totsek Ilona, Pákozdy Károlyné, Dalmady Győzőné, csengei Liukács Mártha, Kovács Józsefné, Klauzál Gáborné, Rosenberg Auguszta, Krug Teréz, Morelli Károlyné, Petrányi Gézáné, Hellebronth Jánosné, Galantai Bessenyey Ferencné, Ilosvay Lajosné, Sontagh Tamásné, Gruz Albertné, Rényi Józsefné, Miller Anna és Hepp Mártha. Jelen voltak még: Benyovszky Sándor gróf, Hoitsy Pál, Nagy Dezső, Nemes Bertalan, Sümegi Vilmos orsz. képviselők, Rudnay József, Andreánszky Gábor báró, Radisics Jenő miniszteri titkár. Pontban tizenkét órakor jelent meg a társalgóban Thaly Kálmán, kit a jelenlevők percekig tartó lelkes éljenzéssel fogadtak Az éljenzés megszüntével Rudnay Józsefné a következő beszéddel üdvözölte Thaly Kálmánt:

«Igen tisztelt képviselő úr! Négyszáz honleány nevében jöttünk, hogy köszönetet mondjunk annak, ki «visszaadta a hazát Rákóczinak és Rákóczit a hazájának». Nem olyan kort élünk, mely az önzetlen, kitartó, komoly munkásságnak hozzá méltó elismeréssel adózna. Mi magyar nők ezt az érdemet kívánjuk ünnepelni e pillanatban és azért jelentünk meg e helyen, hogy az érdem előtt meghajtsuk az elismerésnek tiszta zászlóját. Kitüntetéseket, csillogó rendjeleket mi asszonyok nem adhatunk; csak szerényen, csendben, hazafias lelkesedésünk szent hevében összegyüjtöttünk egyes babérleveleket s azokat koszoruba fűzve hoztuk el, bizonyságául annak, hogy vannak magyar asszonyok, kik lángolón szeretik hazájukat és kik fel tudják fogni az önzetlen, nemes munkának valódi értékét! E könyvben vannak neveink. Csodálatos, hogy mialatt a babérleveleket összegyűjtöttük s korunk Mikes Kelemenjének elismerésünk koszorúja elkészült, azalatt arannyá vált a toll, mellyel megírta nagy művét Tervünk létesítésében nekünk igazi örömünk telt. Engedje reménlnünk, hogy ezáltal tisztelt képviselő urnak is örömet szereztünk.»

A nagy tetszéssel fogadott beszéd után gr. Benyovszky Sándorné a következő szavakat intézte Thaly Kálmánhoz: «A magyar honleányok imája, áldása kisérte Önt, fárasztó, de magasztos útjában: a magyar honleányok meleg elismerése környezi most, mikor áldásos életének nemes czélját elérte. Hálás szívünk kifejezője e koszorú és ez a könyv, amelybe neveinket iktatva, az ön nagyrabecsült figyelmébe ajánljuk magunkat.» A beszéd közben lehullt a nemzetiszínű lepel a hatalmas ezüstkoszorúról és a jelenlevők valamennyien csodálattal nézték a gyönyörű szép emlékművet, melyet Maróthy és Tarján terveztek. A jelenlevők hatalmas félkörben vették körül az emlékművet, melynek jobboldalán Makray Anna, baloldalán Makray Klára úrhölgyek állottak díszes Zrinyi Ilona korabeli magyar viseletben. Bernáth Gézáné szavalta ezután Lampérth Gézának ez alkalomra írt költeményét.

Thaly Kálmán meghatott szavakban mondott köszönetet az őt ért nagy kitüntetésért. Ez a megtiszteltetés — úgymond — a véletlen folytán éppen hamvazó szerdára esett, amikor a szent hamvak emlékezetét ülik meg. A kitüntetés tulajdonképpen a hazáért idegenben martir halált halt honfiaknak és honleányoknak szól. Az egész nemzet legfőbb vágya volt, hogy ezek hazai földben nyugodjanak és ő maga csakis eszköz volt a Gondviselés kezében e cél elérésére,

csupán az az érdeme, hogy azt a lelkesedést, amely már harminchárom év előtt nyilvánult meg ezen nagy férfiak hamvainak hazahozatala iránt, nem engedte szalmatűzként elaludni. A konstantinápolyi osztrák nagykövet boldogult Szlávy akkori miniszterelnöknek hivatalos iratban azt hozta tudomására, hogy lehetetlenség a hamvak hazaszállítása, mert azok már nincsenek meg. Ekkor mondották Szlávy miniszterelnöknek, hogy nem lehet ezt az ügyet diplomáciai úton elintézni, hanem csakis magánkutatások alapján. Ezután elmentem többször Törökországba és kutatásaim eredménye volt, hogy ezekkel a kezekkel magam kapartam ki a szent hamvakat a koporsókból. Ezután Zrinyi Ilonáról beszélt, mint a magyar hölgyek legnemesebb ideáljáról. Részletesen ismertette életét, hazaszeretetét, bátorságát és lelkének azon nemes tulajdonságait, amelyek méltóvá teszik arra, hogy mindenkoron követendő példája legyen a magyar nőknek. Nem hiába úgy emlékezett meg róla mindig dicsőséges fia: ma mère glorieuse. Ott pihen most fiával egy kőkoporsóban. Itthon nyugszik a legideálisabb magyar nő és idehaza nyugszik az a férfiú, akinél ideálisabb történelmi alak nincs az egész világtörténelemben. Elérzékenyülve beszél mindezekről, mert évtizedeken sok-sok álmatlan éjszakát keresztül társalgott Rákóczi Ferenccel és Zrinyi Ilonával. Ismeri szenvedéseiket, ismeri nemes gondolkozásukat és azt hiszi megtette velük szemben kötelességét épp úgy, amint megtette azt az egész magyar nemzet, mely valóságos diadalmenetet rendezett Orsovától Budapestig és Budapesttől Kassáig. Hálával tartozik a képviselőháznak, amely oly megtisztelő határozattól köszönte meg fáradságát, hálával tartozik a törvényhatóságoknak, a városoknak és községeknek szíves elismerésükért, de a legszebb jutalmat Magyarország hölgyei adták neki, Rákóczi Ferenc öreg krónikásának.

A gyöngéd gondolat művészi megvalósításai ezek az emléktárgyak, amelyeket hódoló köszönettel fogad és ha elmondhatja, hogy életének koronája az az elismerés, amellyel a nemzet érdemetlenül jutalmazza, úgy ennek a koronának legszebb ékköve az, melyet a magyar úrnők kezéből vesz át. Egy eszmét ajánl a megjelentek figyelmébe. Nem félti addig Magyarország jövőjét, míg lesznek magyar nők, kik Zrinyi Ilona emlékét tiszteletben tartják. Mivel sokan vannak, kéri alakítsanak egy egyesületet Zrinyi Ilona nevéről, amely egyesület azután a Zriyi Ilona erényeit gyakorolná. Február 18-án lesz évfordulója nagy Zrinyi Ilona halálának: helyezzenek akkor koszorút Kassán koporsójára. A jelenvoltak még sokáig maradtak együtt a Függetlenségi Körben s figyelemmel hallgatták az ősz tudósnak a Rákóczy-korra vonatkozó megjegyzéseit és magyarázatait. (B. H.)

*

Zrinyi Ilona emlékezete. A ferencrendiek budapesti templomában február 18 án, Zrinyi Ilona halála napjának kétszáznegyedik évfordulóján lelkes magyar hölgyek gyászmisét tartattak s ez alkalomból díszes ravatalt állítottak föl Zrinyi Ilona cimerével díszítve. A fekete posztóval bevont padsorokban a hölgybizottság tagjai foglaltak helyet Rudnay Józsefné és Benyovszky Sándorné grófné vezetésével. Ott voltak azonkívül a rekviemen Thaly Kálmán, több ország-

gyülési képviselővel. A misét Butykay Antal ferencrendi házfőnök mondotta. A gyászistenitiszteleten az «Erzsébet nőiskola növendékei is résztvettek s Rudnay Józsefné hazafiságra buzdítván őket meleg szavakkal köszönte meg megjelenésüket. *Kassán* Fodor kanonok mondott e napon gyászmisét a domban Zrinyi Ilonáért. A templomban ez alkalomból díszes közönség gyült össze, amelynek soraiban ott voltak: Szalay főispán és felesége, Kassa város hölgyközönségének szine-java, Puky alispán, Szentléleky polgármester-helyettes és még számosan a város előkelőségei közül. A mise után lementek a kriptába, ahol a főispánné letette a sirra azt az esüstkoszorút, a melyet a budapesti hölgyek küldöttek; azután pedig letette a kassaiak élővirágból kötött koszorúját. A hölgyeknek kegyeletes cselekedetükért Szentléleky polgármester-helyettes lelkes szavakkal mondott köszönetet.

*

A Petőfi-ház alapítása. A Petőfi-Társaság megvette a Bajza-utcai Feszty-Árpád-féle házat, amelyben a Petőfi-ereklyéket fogja elhelyezni. A házon azonban teher van, amelyet törleszteni kell. Mivel a Petőfi-Társaság szerény anyagi eszközökkel rendelkezik, *gróf Apponyi Albertné* mozgalmat indított a fővárosi társaság előkelő hölgyei körében, hogy gyüjtés utján teremtsék elő a szükséges összeget a vételár törlesztésére és a Petőfiház berendezésére és fentartására szükséges tőkét. A hölgyek február 14-én, csütörtökön délután tartották meg első értekezletüket a pesti vármegyeház nagytermében. Az értekezleten *Herczeg* Ferenc, mint a Petőfi-Társaság elnöke és *Ferenczy* Zoltán dr., mint a Petőfi-ereklyék őre ismertették az irodalmi ereklye muzeum tervét. A jelenvolt hölgyek bizottságot alakítottak és a következő felhivást intézték a magyar nőkhöz. «A legnagyobb magyar lirai költőnek, Petőfi Sándornak gazdag kézirat- és ereklyegyüjteményét évtizedek óta a közönségtől elzártan őrzik. Nemzetünk nem volna rá méltó, hogy magáénak vallja Petőfinek a világirodalomban is tüneményes lángelméjét, ha nem gondoskodnék e kincsek méltó őrizetéről. Hozzátok fordulunk, a kiknek szivüket megérintette Petőfi költészetének varázsa! Legyetek segítségünkre a költő emlékének szentelt Petőfi-ház fölépítésénél. Emlékezzetek meg róla magyar férfiak és ifjak, hogy az életében és halálában egyaránt erős, tiszta és férfias költő alakjában ma már az egész művelt világ a szabadság és honszerelem legendás bajnokát tiszteli. Emlékezzetek meg róla, hogy a magyar föld természeti szépségei, a magyar nép hivatottsága és derekassága a béke és a harc műveiben, Petőfi Sándor költészete révén lettek messzi földön ismertekké és szereztek nemzetünknek barátokat és testvéreket még a tengereken tul is.

És főleg hozzátok fordulunk, ti magyar nők!

Emlékezzetek meg róla, hogy Petőfi, a hitvesi s az anyaszeretet lantosa, fölmagasztalt titeket és hervadhatatlan koszorut font homlokotokra. A költő sírjára nem szórhat virágot kegyeletünk. Emeljünk tehát emlékének bucsujáró helyet a fővárosban. Legyen a Petőfi-ház a szabadság és a hazaszeretet kápolnája és nevelő iskolája. Legyen a ház jelképe a magyar nép hálájának vele szemben, aki vére hullásáig oly nagyon szerette. És legyen a ház emléke a gyön-

géd hálának, mellyel a magyar nő egy halhatatlan költő hódolatát viszonozza. Apponyi Albertné grófné, mint a Petőfi-ház bizottság védőnője, Apponyi Sándorné grófné, Andrássy Tivadardé grófné, Almássy Györgyné grófné, Ábrányi Kornélné, Batthyány Lajosné grófné, Bánffy Györgyné báróné, Berzsenyi Jenőné, Beck Gyuláné báróné, Basch Gyuláné, Benczur Gyuláné, domonyi Brüll Miksáné, Born Frigyesné báróné, Bischitz Arturné, Baumgarten Egmondné dr.-né, özv. Bauer Antalné, Burgyán Aladárné, Czóbel Minka, Csillag Teréz, Csajthay Ferencné, Czebrián Mária grófnő, Dessewffy Emilné grófné, Deák Gyuláné, Elek Pálné, ifj. Elischer Gyuláné dr.-né, Emich Gusztávné, özv. Enyedy Lukácsné, Endrődy Szerafine, ifj Erdély Sándorné, Egger Gyuláné, Földes Béláné dr.-né, Földváry Emma, Ferenczi Zostánné dr.-né, özv. Goszthonyi Béláné, Guttmann Vilmos báróné, Gajári Gézáné, Glück Frigyesné, Glück Mici, Gajári Ödönné, Hadik-Barkóczy Endréné grófné, Hegedüs Lászlóné, Hubay Jenőné, Hampelné Pulszky Polixéna, Hegedüs Sándorné, Hoitsy Pálné, Hieronymi Blanka, Herzog Mórné báróné, Hertzka Elza, Hirsch Jakabné, Herrich Károlyné, Holló Lajosné, Haller Györgyné grófné, Heltai Jenőné (Sárbogárd), Jellinek Arturné, Jekelfalussy Zoltánné, Imrédy Kálmánné dr.-né, Jalics Ferencné, Jászai Mari. Jankovich Eiemérné, Katonáné Thuránszky Irén, megyeri Krausz Izidorné, Lánczy Leóné, Lázárné Kaszner Janka, Lónyay Sándorné, Malonyay Dezsőné, Marczali Henrikné, Navratyl Dezsőné Hegedüs Róza, Neumann Árminné, Neogrády Antalné, Ordódy Pálné, Orozsdy Fülöpné báróné, Ormódy Lajosné, Pekár Gyuláné, Pallavicini Edéné őrgrófné, Pollatschek Elemérné dr.-né, Pálffy Elemérné, szül. Erdélyi Mici, rácalmási Pajss Gyuláné, Rákosi Jenőné, Radóné Hirsch Nelly, Rickl Gyuláné, Rothkugel Arnoldné lovagné, Szász Zsomborné, Szendéné Dárday Olga, Szabóné Nogáll Janka, Samarjay Lajosné, Splényi Ödönné báróné Blaha Lujza, ifj. Schwab Sándorné baróné, Serényi Béláné grófné, Tarcsay Pálné, Trebitsch Ignácné, Tormay Cecil, Teleki Sándorné grófné, Törley Józsefné, Tőry Gusztávné, Terényi Ullmann Gyuláné, Vojnovichné Szalay Gizella, Vadnay Andorné, Vas Ferencné, Zempléni P. Gyuláné, Zichy Jánosné grófné, Zipernovszky Károlyné.

Mint halljuk a fővárosi magasabb fokú leányiskolák körében is mozgalom indult meg, a melynek célja egy nagyobbszabású ifjusági hangverseny által növelni a házvételre fordítandó összeget. A belügyminiszter a bizottságnak az országos gyüjtésre az engedélyt már meg is adta, s így remélhetőleg a bizottsági tagok lelkes buzgósága a szükséges összeget csakhamar előteremtheti. — (A Petőfi-háznak szóló pénzadományok a Magyar Földhitelintézethez küldendők. Bálvány-utca 7.)

*

Az Erzsébet-Nőiskola a Petőfi-házra 200 koronát gyüjtött, melyet Herczeg Ferenc az intézet igazgatójához, Lázárné Kasztner Janka úrnőhöz intézett következő levélben köszönt meg.

«Mélyen tisztelt nagyságos Asszonyom! Átvettem az Erzsébet-nőiskola adományát a Petőfi-ház alapja számára. Biztató és kedves előjelnek veszem egész vállalkozásunkra nézve, hogy kérő szavunkat

legelőször is a nagyságos Asszony jóságos és bölcs keze alatt virágzó nőiskola falai között hallották meg. De biztató előjelnek veszem az ország jövendő női generációjára nézve is, hogy ifjú lelkében oly sugalló erővel él a költők költőjének képe. Tudom és megmondtam már a nyilvánosság előtt is, hogy a magyar szépirodalom legelőbbkelő és legfogékonyabb közönsége a magyar nő. Az irodalom iránt érzett szeretetével a nő nálunk nagy és fontos kulturális munkát végez.

Büszkévé és boldoggá tesz, hogy az Erzsébet-nőiskola oly megkapóan szép módon erősít meg meggyőződésemben. Kérem a nagyságos asszonyt, fogadja őszinte köszönetemet a támogatásért, melyben az újabb magyar írói nemzetség szívbeli ügyét, a Petőfi-ház ügyét részesíteni kegyes volt. És kérem, tolmácsolja meleg hálám kifejezését mélyen tisztelt tanári kara, tanítónői testülete és növendékei előtt.

A nagyságos Asszony hálára kötelezett, tisztelő híve:

Herczeg Ferenc
mint a Petőfi-Társaság elnöke.»

*

A Tulipánszövetség és a Magyar Védő Egyesület közös nagy céljaik elősegítése végett *egy* egyesületbe tömörültek. Az új egyesület, melynek címe «*Tulipán-Szövetség Magyar Védő Egyesület*» igazgató tanácsa februárban tartotta *Batthyány* Lajos gróf elnöklésével alakuló ülését. Jelen voltak: Andrássy Tivadarné alelnök, Batthyány Lajosné grófné, özv. Bartha Miklósné alelnök, Bán Dezsőné, Benczur Gyuláné, Geőcze Sarolta, Hajnos Sándorné, Horthy Pálné dr.-né (Dunaharaszti), Rosenberg Auguszta, Szente Gyuláné dr.-né, Utry Jánosné (Gyulafehérvár), idősb Bartos Tivadar alelnök, Bernát István, Fábry Samu, Feszty Árpád, Hete Antal dr., Hlathy István, Ligárt János, Palmer Kálmán főtitkár, Somssich Tihamér gróf társelnök, Szente Gyula dr., Tóth István dr., Vértessy Károly (Zombor) és Zolnay Jenő dr. Batthyány Lajos gróf elnök megnyitotta az ülést és annak a reményének adott kifejezést, hogy a Tulipán-Szövetség és Magyar Védőegyesület egy célra törekvő erőit egyesítő új egyesület hatványozott arányokban és sokkal eredményesebben szolgálhatja a maga elé célokat. Javaslatára az igazgató-tanács a következő nyolc taggal egészítette ki magát: özv. Bogyay Kálmánné, Szalay Lászlóné, Vay Gáborné grófné, Berczik Árpád, Gaul Károly, Kaas Albert dr. báró, Radocza János és Reök István. Ügyvivő tanácsossá Dobieczky Józsefet, szerkesztővé Lukács Lipótot, pénztárossá pedig Hajnos Sándort választották meg. A tisztviselők nevében Dobieczky Sándor mondott köszönetet a bizalomért és igérte, hogy az egyesület nemes eszméit mindenkor fáradhatatlan odaadással fogják ápolná. Az igazgatótanács kimondta ezután, hogy rendes havi üléseit minden hónap második vasárnapján délelőtt tizenegy órakor az egyesület helyiségében tartja.

*

A nők egyetemi tanulása ellen. A művelt külföld is irigyelte tőlünk magyar nőktől azt a nagylelkű, szabadelvű felfogást, mellyel a magyar férfiak a nők ügyét felkarolták. Ugyszólván küzdelem nél-

kül érte el a magyar nő, hogy munkáját megbecsüljék minden téren, ahova kepességei és szorgalma révén eljutott. Csak itt-ott érte kicsinylés, vagy ellenséges állásfoglalás, nagyban és egészben támogatást nyert és buzdítást törekvéseiben, amióta csak az élet a kenyérért vivott harc tüzébe belesodorta, belekényszerítette. Büszkén hivatkozhattunk rá, hogy a tanítói fizetések megállapításában nem helyezték a nőt férfikollegáik mellé, hogy postánál, távirónál és más jelentéktelenebb hivatalokban, melyekre a képesítést megszereznie sikerült, a férfimunkásokkal egyenlő elbánásban részesült, tehetségét az irodalom és művészetek terén is akadálytalanúl érvényesíthette. Nagy előnye volt a magyar asszonynak a külföldiekkel szemben, hogy hivatalos állását férjhezmenése esetén is megtarthatta. De mindenek fölött büszke és boldog volt a magyar asszony amiatt, hogy az egyetem csaknem önként nyitotta meg kapuit a tanulni vágyó nők előtt. Wlassics Gyula, volt vallás és közoktatási miniszter, mikor a legfelsőbb királyi elhatározást a nők egyetemre bocsáthatására kieszközölte, a maga jóindulatának és a kor szellemének ösztönzésén kívül csupán a Mária Dorothea Egyesületre hivatkozott, mely a nők egyetemre bocsátását hozzáintézett kérvényében sürgette. Az a hit élhetett a magyar asszony lelkében, hogy jogokért nem kell küzdenie, pörösködnie, mert a társadalmi élet természetes fejlődése következtében, a nagylelkű magyar férfi a szükséghez mérten becikkelyezi a nőnek a munka árán elnyert kedvezményekhez való jogosultságát. Egy idő óta azonban mintha visszafejlődést látnánk. Talán azért, hogy mi asszonyok is hangosabban emlegettük jogainkat, hogy követelőbbek lettünk. Mindenesetre keresni fogjuk magunkban is a hibát, mert javítani akarjuk. Egyelőre azonban — úgy tetszik — nekünk méltatlan támadások fenyegetnek. Híre jár, hogy korlátozni akarják a tanítónők férjhezmenési szabadságát, legalább némely vezető állásokban. Ez még beigazolást nem nyert ugyan, de kétségtelenül komoly küzdelmek felidézője lesz. Annál bizonyosabb azonban, hogy a nők tanulási szabadságát az egyetemen veszedelem fenyegeti. Dr. Kmetty Károly egyetemi tanár,ügyvéd és országgyűlési képviselő egyenesen *női szörnyetegeknek* nevezte a tanuló nőket. Milyen tapasztalatok vezették a képviselő urat, el sem képzelhetjük, hisz a jogi fakultáson, ahol ő működik, nem lehetett alkalma a megfigyelésre ; a jogi fakultásra a leányok eddig be sem iratkozhattak. Az országgyülési beszéd hevében szélnek eresztett eme szóvirágot figyelemre sem méltattuk eddig, épen azért, mert nem láttunk mellette számbavehető tanári tapasztalatot, mely a kijelentésnek nyomatékot kölcsönzött volna. Szinte sajnáltuk, hogy a kolozsvári tanulók tiltakozásukkal jelentőségteljesnek minősítették e nyilatkozatot. Egy újabb hír azonban reánk is megdöbbentően hatott. Kmetty Károly úr — úgy látszik — nem nyelvbotlásból mondta a kemény szavakat, hanem ellentétben korunk szellemével, valóban ellensége a nők magasabb fokú képzésének. Az egyetemi tanács elé ugyanis a következő javaslatot terjeszti, mint az egyetem jogi karának ezidei dékánja: «*A nőhallgatók tanulmánya tárgyában 1905 november 18 án kelt legfelsőbb elhatározás alapján kibocsátott rendelet* **hatályon kívül helyezése,** *illetőleg annak helyes alkalmazása.*» *Hatályon kívül helyezni és helyesen alkalmazni* kissé

nehéz lesz s így első perczben alig értjük mit akar Kmetty úr? Vannak-e elvbarátai az egyetemen? Szolgáltattak-e a nők okot ily kemény elbánásra? Mind komolyan megfontolandó kérdések, akkor midőn a közvélemény egyenesen a tanulási szabadság kiterjesztését reméli és várja. A magyar nők, kik eddig nem voltak kénytelenek jogaikért harcot vívni, most azt hisszük nem fognak attól visszariadni s hisszük, hogy a férfiak legjobbjai kétségtelenül támogatni fogják őket a tanulás szabadságáért való nemes küzdelmükben.

*

A leányiskolai egészségtan-tanítás kérdése. Az Országos Közegészségi Egyesület felolvasó ülésen Frank Ödön dr. közegészségi főfelügyelő szép szavakban fejtegette az iskola és a család feladatait az egészség tanítása körül. Ezután Bexheft Ármin dr. egyetemi tanársegéd tartott előadását «A leányiskolai egészségtan tanítás kérdése» címen. Az előadó abból az általánosan elismert igazságból indult ki, hogy egészségtani ismeretekre saját egészségének megóvása céljából mindenkinek szüksége van, tehát ezeket az ismereteket az iskolának is nyújtani kell. Különösen a leányiskolai egészségtan-tanítás kérdésével foglalkozik s röviden ecseteli a nőnek azt a szép feladatát, mely a család egészségének megóvása és gondozása körül reá vár. Az egészségtan-tanítást, annak tervét, anyagát s a női hivatásra való előkészítés hiányosságát teszi ezután beható és szakszerű bírálat tárgyává s kiemeli, hogy kívánatos volna ezt a tantárgyat szervesebb összeköttetésbe hozni a többi tantárgyakkal. Több helyet óhajt az egészségtan számára a polgári és felsőbb leányiskolák tantervében, hogy kellő alapossággal lehessen azt tanítani. Végül azzal a kérdéssel is foglalkozik, hogy ki tanítsa az egészségtant s arra a következtetésre jut, hogy külön pedagógiailag kiképzett iskolaorvos vagy orvosnő alkalmas erre a fontos tanszékre.

*

Az anyák iskolája címen az Országos Közegészségi Egyesület hölgyosztálya sikerült előadás-sorozatot rendezett, melyen csak hölgyek vehettek részt s melyeket a fiatal anyák tömegesen látogattak. Elischer Gyula dr., Jakabné dr. Rácz Hanna, Berend Miklós dr., Hainiss Géza dr. és Gerlóczy Zsigmond dr. tartották a tanulságos előadásokat. Érdekesen fejtegette többek között dr. Berend Miklós a szoptatásról tartott előadása közben, hogy milyen sokat jelent a gyermek fejlődésére nézve, mennyivel nagyobb ellenálló képességgel bir mindennemű bántalommal szemben, ha a csecsemőt az anya maga szoptatja. Igen elmésen tárgyalta azt is, hogy az intelligens asszony otthonától távol tartó foglalkozása mellett is igen ökonomikusan, a maga életszükségleteihez arányítva, szentelhet bizonyos erőt és időt gyermeke táplálására. Második előadásában részletesen tárgyalta a mesterséges táplálásban követendő elveket, melyek szemmeltartásával csökkenthetjük a mesterséges táplálással járó veszedelmeket.

*

Lady Burdett-Coutts. Anglia januári lapjai tele vannak egy fejedelmi vagyonú nagyasszonyuk gyászával, kit, noha kilencvenkét évet ért, nem feledtek el még életében, mert nagy tettei és adományai az örökéletet biztosították neki hazája kulturtörténetében. Szerette és tisztelte őt mindenki s halála hírére nemcsak nagy és előkelő családja, de még a hármas királyság uralkodója is gyászt öltött egész háza népével. *Angela Burdett-Coutts* ifjú éveiben rendkívüli szépség volt s két nővérével együtt ő ült modelt Kaufmann Angelikának gyönyörű képéhez, a Három gráciához. Huszonhárom éves korában, épen azon évben, midőn Viktória királynő trónra jutott, óriási vagyont örökölt, mely módot adott neki arra, hogy életét a jótékonyságnak szentelhesse. Nem is volt hajlandó a férjhezmenésre, noha válogathatott a kérőkben. Wellington herceg, a waterlooi győző és Lajos Napoleon herceg, a későbbi császár versenyeztek kezéért. Barátságával tüntette ki őket, de feleségül nem ment egyikhez sem. Meleg, igaz barátság fűzte e kitünő nőt az egész életén át Viktória angol királynőhöz is, ki 1871-ben a bárónői cím adományozásával tüntette ki. Lelkének minden energiáját és szivének minden szeretetét a szegények és ügyefogyottak foglalták le és már fiatalon el volt tökélve rá, hogy életét a nagy koncepciójú és milliókra kiható jótékonyság szolgálatába állítja. És csakugyan, életének története a Viktória-korabeli Anglia szociális fejlődésének évkönyveiben a legszebb lapokat tölti be. Jótékonysága nem volt alamizsnálkodás, sem hozzá közel álló személyek fölsegélése, hanem olyan tervszerű munka, melyet politikai belátás és szociális érzék támogatott. Beaconsfield hive volt a nagyasszony, rajongott a birodalom egységéért, ő volt egyike az elsőknek, akik a világuralmi törekvés jogosultságát, a gyarmatszerzés szükséges voltát hirdették. Bent a társadalmi osztályok kasztszerű zárkózottsága ellen izgatott, szoros összetartásra buzdított, az alsóbb néprétegek szellemének fölemelésén, erkölcse megtisztulásán dolgozott, bőkezűen pártolta a tudós kutatást és a tudomány népszerűsítő terjesztését.

Szó és tett Angelánál egyértékű volt. Megtörtént, hogy egy angol katona-államférfiú hazatért egy vállalatról, megtörve a rajta elkövetett igazságtalanságtól, a közvélemény balga előítéletétől; találkozott Angelával és elpanaszolta keserves sorsát, amely őt kudarccal sújtja, de vesztesége egyúttal Angliának is. A lelkes asszony rögtön adott neki egy kitünően fölszerelt gőzöst, biztosította anyagi támogatásáról és útjára bocsátotta. A vállalat fényesen sikerült, Anglia egy gyönyörű és hatalmas birtokkal lett gazdagabb és az angol katona, aki mindenét Angelának köszönhette, mint *rádzsa* halt meg az általa szerzett gyarmaton és egész vagyonát jótevőjére hagyta, aki válságos pillanatban megmentette a kétségbeeséstől és új bátorság ihletével töltötte el.

A dicső asszony pártolta és anyagilag is segítette Livingstone-t, a híres Afrika-utazót, részt vett Stanley afrikai útjának előkészítésében, Gordon tábornokot különösen kedvelte és sokra tartotta, de hűségesen gyámolította mindazokat, akik veszedelmes és önfeláldozó vállalkozással a birodalom gyarapításán és az angol név fényének növelésén munkálkodtak. De itt sem érte be azzal, hogy dús fölöslegé-

ből pénzt adott: az avatott tudós érdeklődésével kisérte a kutatót út ján, pontos felvilágosítást kivánt minden fázisáról és tudomással volt a vállalat reményeiről és várható eredményeiről. Figyelme a rengeteg birodalom legtávolabb eső részeire is kiterjedt, így például Ausztráliában alapított intézetet a benszülöttek jólétének emelésére.

A tudomány iránti lángoló szeretete sugallta nagy alapítványait, melyekkel a legkülönfélébb diszciplinák haladását mozdította elő. Jeruzsálem helyrajzának tanulmányozására, a Szent város régi állítólag még Salamon király idejéből származó vízvezetékek restaurálására sok százezret költött. 1878-ban alapította az orosz török háborúban otthonukból kiűzött törökök és bolgárok javára óriási alapítványát. Hálából a szultán a Medzsidje-rend nagy kordonjával tüntette ki Miss Burdett-Coutts Angelát, az első asszonyt, aki e rendet viselte.

Azonban tettre kész jósága még gazdagabban nyilatkozott otthon. Egymillió és kétszázezer koronát adott a Fokvárosban, Brit-Kolumbiában és Adelaidában fölállítandó három püspökségre. Százakat telepített ki Ausztráliába, akiket elemi csapások otthon tönkre tettek és ma ezek jómódu és hasznos polgárai új hazájuknak. Angliában alig van grófság, amelynek egy-egy községében művészi izlésű szép templom ne hirdetné a most elköltözöttnek kegyes emlékezetét. Szíve saját nemének minden nyomorúsága iránt fogékony, minden botlása iránt elnéző és minden sziikségében segítésre kész volt. A bűnbe esett leányok és asszonyok ezrei áldják őt, aki a tisztes élet útjára terelte vissza őket, munkával és jó szóval. Az elhagyott és védtelen gyermekek részére meleg otthont épített, amelyben nevelést és kenyeret kaptak és előkészülhettek tisztes polgári vagy katonai pályára.

A szegénylakás ügyét akkor indította meg, amikor még szociálpolitikusok ezzel a dologgal nem is foglalkoztak. A Kolumbia-téren roppant épület hirdeti pazar bőkezűségét, amelynek bámulatára és utánzására messze földről eljárnak az égető problémával foglalkozó tudósok és köztisztviselők. Nyilvános tereken és parkokban kútakat állíttatott, kerteket építtetett, tömérdek iskolát alapított, kimeríthetetlenek látszó vagyonát az emberi élet mindennemű szükségei között megosztotta.

Fejedelmileg adott, de fejedelem is volt. Stratton-streeti háza gyülekezőhelye volt a világ legelőkelőbb társaságának, aki pedig gyönyörködni akart az igazi, hamisítatlan angol vidéki életben, az megismerhette ezt az ő Highgate-ben lévő birtokán. Az uralkodó család tagjai együtt mulattak itt a tudósokkal, politikusok a művészekkel, katonák a komédiásokkal. A kitárt kapun szinte szabadon özönlött be a nép. 1867 nyarán egyszerre kétezer belga önkéntest vendégelt meg gyönyörű kertjében: az érdekes ebédet a velszi herczeg is végignézte feleségével. Nagy feltünést keltett, mikor a nemes és tevékeny életet élő nagyasszony 67 éves korában feleségül ment a harminc esztendős William Ashmead Barslether. De oly nagy volt a tisztelet e ritka nő iránt, hogy a pletyka megszégyenülten hallgatott el és mindenki fölérte ésszel, hogy Angelának szüksége van egy megbizható segítőtársra nagyszerű vállalkozásaiban. Az ifjú férj fölvette felesége nevét királyi engedelemmel és négy év mulva az asszony révén belekerült a parlamentbe, mint a City képviselője.

Bár terhében most már férje is osztozott, az éltes úrihölgy mégis ragaszkodott tevékenységéhez és az angol-búr háború idején fáradhatatlan volt a katonák családjának vígasztalásában és segítésében. Gy élt a bárónő kilencvenkét esztendeig: Ereje ép maradt, elméje üde és szíve fiatal, de mindegyre elhagyottabbnak érezte magát: túlélte korát és sorra költöztek el mellőle azok, a kikkel együtt hatott, munkált és lelkesedett. Már csak a multban és a multnak élt vidéki birtokán; kastélya tornácán elült órák hosszat elmerengve emlékein, melyek visszanyúltak a nagy Napolen koráig és átölelték az egész földet s rajta az egész szenvedő, küzködő, nyomorgó emberiséget. Végre most elaludt. Egy történeti alakkal lett Anglia szegényebb, ki megérte az idők teljességét, de mégis gyászos részvétet kelt elköltözésével a koldusban és a királyban is. Mind a kettőnek barátja volt.

B. H.

*

A **Mária Dorothea egyesület** az Uránia színházban rendkívül szépen sikerült műkedvelői előadást tartott február hó elején. Az előadásokon az Erzsébet-Nőiskola és a II. ker. állami tanítónőképző növendékei is részt vettek. Igen szép és előkelő közönség hallgatta az előadásokat, melyek az egyesület javára 1464 kor. 18 fillért jövedelmeztek. Ezt a nagyon szép erkölcsi és anyagi eredményt az egyesület első sorban Héder Sándorné választmányi tag és a mulatság rendezőbizottsága elnökének köszönheti. A Tanítónők Otthonában a szobák most is mind el vannak foglalva. A fizetők száma 19, kedvezményes van 5, a téli hónapokra 2, alapítványos van 10 és a többi átutazó. Az egész évi jövedelem 33·595 korona volt és a kiadás 32·864 korona, pénztári maradvány 730 korona. Az 1906. évben 16·035 adag napi ellátás adatott és ki 4740 a személyzetnek. Az Otthon ügyeiben az elmúlt félévben 500 esetben volt levélváltás. A régi Otthonban 1889-ben 6 egyén fordult meg, 1898-ban 64; az új Otthonban 1899-ben 103, 1906-ban már 245, a forgalom tehát ugyancsak megnövekedett.

*

Pályázat. A Magyar Paedagogiai Társaság pályázatot hirdet a következő tárgyra: Készíttessék el az eddigi irodalom s esetleges levéltári kutatások fölhasználásával gróf Brunswick Terézia életrajza, különös tekintettel a magyar gyermekkertek alapítása körüli érdemeire. A pályadíj néhai György Aladár hagyományából 200 korona.

A jutalomtételre bárki versenyezhet magyar nyelvű dolgozattal, mely azonban három nyomtatott ívnél többre ne terjedjen.

A pályaművek a Magyar Paedagogiai Társaság titkári hivatalánál (titkár: dr. Gyulai Ágost, Budapest, I., Lógody-utca 33.) legkésőbb 1908. évi szeptember hó 1-ig nyujtandók be. A pályairatok negyedrétben, tisztán írva, lapszámozva és kötve legyenek. A szerző nevét, állását és lakását tartalmazó zárt pecsétes levélen ugyanazon jelige álljon, mely a pályamű homlokán homlokán olvasható. A jutalom a viszonylag legjobb munkának csak az esetben adatik ki, ha az magában véve is méltónak találtatik a díjazásra. A pályadíj a művek birálata után a Társaság 1909. évi január havi elnökségi ülé-

sén fog odaitéltetni s a pályázat eredménye az 1909. évi nagygyűlésen fog kihirdettetni.

A nyertes pályamű a Társaság folyóiratában fog közzététetni a szokásos tiszteletdíj engedélyezése mellett. Föntartatik a szerzőnek azon joga, hogy a Magyar Pædagogiában megjelent dolgozatból tetszés szerinti példányban különnyomatot készíttethessen. Budapesten, 1900 január 19-én. *A Magyar Paedagogiai Társaság.*

*

Felhívás a közönséghez! *Jókai Mór* irodalmi hagyatékának talán legbecsesebb része az elhunyt költőfejedelemnek hosszú élete során felgyült levelezése. Most, amikor Jókai összes munkái nemzeti díszkiadásának kiegészítéseül, a nagy író irodalmi hagyatékával együtt közrebocsátani óhajtjuk Jókai leveleit is, azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulunk mindazokhoz, akiknek Jókai valamely levele birtokában van, hogy bocsássa azt rendelkezésünkre, a *Levelezés* című kötetben való közlés céljából. Jókai minden sora megérdemli, hogy a magyar nemzetnek közös kincse legyen; ezért fordulunk kérésünkkel a művelt magyar közönséghez. Méltóztassék a leveleket ajánlott levélben eljuttatni címünkre, s mi az eredetit hiteles másoltatás után épségben visszaküldjük. Budapest, 1907 január havában. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság. Budapest, VIII., Üllői-út 18. sz.

IRODALOM.

Reuss Zsófia: NELSON ÉLETE ÉS KORA. A serdülő ifjuság számára. Lampel R. könyvkereskedése. Ára 3 korona.

Reuss Zsófia érdemes munkát végzett, amikor Nelson életét és korát a serdülő ifjúság számára megírta. Mi sem kivánatosabb, mint hogy épen a serdülő ifjúság mennél több kiváló, a köznapi mértéken magasan felülemelkedő egyéniség életkörülményeivel, küzdelmeivel, *jellemével* megismerkedjék. Eltekintve attól, hogy az ilyen művek ismeretterjesztő, tudást, látókört szélesítő hatásúak, főerejük és fontosságuk a jellemképzésben összpontosul. A példa a legvonzóbb és leghatásosabb eszköze a nevelésnek — hogy úgy mondjam — elméleti formában bár, de az élettel mégis szoros kapcsolatban, épen az *életrajzok* és az ezektől elválaszthatlan *jellemrajzokban* nyilatkozik meg. Mondhatni, nagyobb erővel hat a serdülő lélekre az itt e földön küzdött, szenvedett, dicsőséget és tökéletesedést áhító ember sorsa, a poéta legsikerültebb, legvonzóbb alkotásainál. Önkénytelenül lelki közösséget érez vele a lélek és hozzá hasonlítani vagy tőle távolodni óhajt.

Ezekkel a gondolatokkal vettem kezembe Reuss Zsófia munkáját.

A címe bizonyos tekintetben visszatetszett. Nelson és *kora!* Egy ifjúsági irat keretében soknak itéltem. Előre féltem, hogy az egyén áldozatul esik a kor rajzolásainak. Ha azt mondja csupán: Nelson élete, ez esetben nem vállal a kor ismertetésével szemben olyan szoros kötelezettséget, az egyénre fektetheti a súlyt és a kor ismertetése csak keretül szolgál.

Bírálatomat a könyv tartalmára vonatkozólag a következőkben foglalhatom össze. Nelson élete és jelleme nem uralkodik feltétlenül a könyvben. A korviszonyok ismertetését ugyanis a szerző úgy értelmezi, hogy a Nelson életével kapcsolatba hozható (nem csupán kapcsolatban levő) aprólékos, a részleteket feltáró eseményeket sorban elmondja és ezzel a figyelmet a hős életéről és jelleméről gyakran eltereli. — Hogy csak: pl. Corzika szigetének történetét és a sziciliai királyság eseményeit hívjam emlékezetbe. — Az ilyenféle aprólékos adathalmaz, a kort nem ismerteti, mert nem a *lényeget* jelenti a kor történetében.

A mű *szerkezetének* fogyatékossága is épen ebben rejlik, hogy a túlságos sok adat, idézet között gyakran elveszítjük a főfonalat;

nem látjuk világosan az események ok és okozati összefüggését, — nem azoknak a hős életére irányuló, termékenyítő hatását; avagy a hős lelki életéből folyó természetes kialakulását.

Az események gyakran egészen megokolatlanul állanak és a mű hőse hosszú időre eltűnik előlünk. — Nelsonról sokkal többet szeretnénk tudni, mint amit nekünk a könyv érdemes szerzője elmond. — Hálásak vagyunk azokért a részletekért, amelyekben vele közelebbről, intenzivebben foglalkozik; ezek érdekesek, jellemzők, de nem elégségesek.

Épen mert a könyv a magyar ifjúság számára készült, épen azért lehetett volna elkerülni sok olyan adatot, ami tőlünk távolabb áll, mint az angoloktól — franciáktól és kellett volna nagyobb súlyt fektetni magára Nelsonra. Itt említem meg, hogy a magyar történelmi vonatkozásokat dicséretes buzgalommal gyűjti össze szerző és szemléletesen illeszti bele Nelson korának történetébe.

A munka *jellemző erejéről* bizonyos tekintetben már szólottam. Még csak annyit, hogy épen mivel Nelson életét oly mértékben összeszövi a kor eseményeivel, hogy az sokszor szinte mellékessé válik, szükségesnek láttam volna, hogy esetleg a munka végén egy kis összefoglaló tanulságos jellemzés félét adjon róla: talán olyan formában, amint az utókor, hálás nemzete itél felőle. Erősebb, tartósabb lenne úgy a benyomás, melyet az ifjuság róla nyerne. Ebben emelhette volna ki a szerző az angol közvéleménynek szilárd erkölcsi alapon álló igazságszolgáltató erejét. Rámutathatott volna, hogy míg a hazáját élete árán magasba emelő hős előtt hálás hazája, egész nemzete hűséges hódolattal, csaknem imádattal hajol meg: addig az erős hősben is meglátja és elitéli a gyönge embert és — és sújtja és bünteti. Nelsonnak Lady Hamiltonnal való viszonyáról épen egy ilyen jellemzés keretében lehetett, *kellett* volna a szerzőnek erkölcsi szempontból hozzászólani. Nelson, aki a maga szavának csaknem isteni erőt tulajdonított, megszegte igéretét, melyet egy jó és hű nőnek adott s ezért bünhődnie kellett, imádott hazája büntette meg, nemzetének erős erkölcsi itélete itélte el. Nagyszerűen jutalmazta és nagyon megbüntette. És ilyet a mi serdülő ifjúságunknak hallani, világosan látni kell, nehogy a becsülésről ferde fogalma legyen. A munka stilusa sajátságos benyomást tesz az olvasóra, néha lapokon át a legjobb magyarsággal készült, vannak azonban egész fejezetek, amelyek viszont sok magyartalanságot tartalmaznak, az idegenből való fordítás benyomását teszik az olvasóra. A II. kiadás stilusa magyarság tekintetében okvetlenül átdolgozandó.

Mondjuk még meg, hogy a szerző buzgalma, nagy szorgalma, mellyel e munkát megalkotta, valóban dicséretes és ha fáradságot venne magának arra, hogy a mű második kiadásánál, melyre reménylem szükség lesz, birálatunk néhány szerény megjegyzését értékesítse, a munka, melynek becse így is jelentékeny, hézagotpótló, kedves olvasmánya lehetne a magyar ifjúságnak. *Berta Ilona.*

Beküldött könyvek.

A Népmívelés II. évfolyamának 1. számán *Barczy* István szerepel szerkesztőként, *Wesszely* Ödönt, a másik szerkesztőt, a Magyar Pedagógia szerkesztőjévé választották meg, azonban a Népmívelésnél is tovább fog működni mint főmunkatárs. A folyóirat helyettes szerkesztője *Ujfalusi* (Wildner) Ödön lett. A ma megjelent első szám *Herczeg* Ferenc cikkével kezdődik. Az illusztris iró cikke tulajdonképen levél egy gyermeklap szerkesztőjéhez arról, hogy az ifjusági irodalmat meg kellene tisztítani a sablonoktól, népies motivumait a való élet köréből kellene kiegészíteni és általában az egészet irodalmi színvonalra kellene emelni. Ebben a számban emlékeznek meg a képviselőházban lefolyt kultuszvitáról. Mintegy 60 szónoknak a legkülönbözőbb tanügyi kérdésekről való véleményét olyan átnézetben nyújtja a folyóirat, hogy az olvasó teljesen tájékozódhatik a vita irányáról s egyúttal értékéről is. Ez a szám hozza még *Szabó* Kálmán cikkét az elemi népiskolai nyelvtanításról, *Szöllősi* Istvánét a szociologia és tanítóképzés viszonyáról, *Ozorai* Frigyesét az iskolai egészségügy köréből, *Wesszely* Ödönét a pedagógiai elmélet és gyakorlat összefüggéséről és *Juhász* Arnoldét a népművészet kulturális jelentőségéről. A külföldi vonatkozású cikkek közül kiemelkedik Jules *Lemaitre* felolvasása az oktatás reformjáról, továbbá *Ujfalusi* Ödön dolgozata a francia népkönyvtárakról. *Győri* Ilona cikke az angol iskolázás köréből, valamint egy szemle az ingyenes iskolaszerek osztásának frankfurti és svájci újabb fejleményéről. Ezenkívül még mintegy húsz apróbb közlemény teszi változatossá a hat íves füzetet, melyet a Franklin-Társulat tetszetős alakban állított ki. A Népmívelés előfizetési ára magánosoknak és intézeteknek 20 K, tanítóknak és jegyzőknek pedig 16 K.

*

Az Olcsó Könyvtár új füzetei. A *Gyulai* Pál szerkesztésében s a *Franklin-Társulat* kiadásában megjelenő *Olcsó Könyvtár*ból most jelentek meg az 1451—1456. számú füzetek. Az egyik *Emlékezés Deák Ferencre* címen azt az úgy alaki, mint tartalmi szempontból kiváló kegyeletes visszaemlékezést közli, amelyet *Gyulai* Pál az akadémiának Deák születése százéves fordulója alkalmából tartott ünnepén mondott. Ára 20 fill. A második füzet *Istvánfi* Pálnak a XVI. század első felében irt *Volter és Grizeldis* című költői elbeszélését adja, amely sokáig igen népszerű volt, s a jelen, *Vende* Ernő magyarázataitól megvilágított kiadásában is érdekes és élvezetes olvasmány. Ára 40 fill. Végül a harmadik füzet tartalma *Ihering* Rudolf, a világhirű jogbölcselő *Küzdelem a jogért* c. klasszikus műve, dr. *Szilassy* Cézár fordításában. Ára 60 fill.

*

Jákai Károly. Iskolai ünnepélyekre alkalmas versek és beszédek gyüjteménye. Békés-Véver Oszkár kiadása. Ára a 8 íves füzetnek 1 kor. 20 fillér. Díszkötésben 2 korona.

A «Nemzeti Nőnevelés» előfizetői.

(Folytatás.)

(A *-gal jelöltek I. félévre fizettek elő; a **-gal jelöltek II. félévre fizettek elő.)

Az 1907. évre előfizettek február 26-ig:

*Andor Olga, Pozsony; *Baranek Anna, Pozsony; *Bicsovszky Margit, Pozsony; *Bruckner Ilona, Pozsony; *Bún Gabriella, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Beszterce; *Biró Mariska, Budapest; Áll. felsőbb leányiskola, Békéscsaba; Bezsilla Irén, Kassa; Orsz. közoktatásügyi tanács, Budapest; Babare Adél, Fiume; Bartholomaidesz Adél, Rozsnyó; Binder Laura, Kolozsvár; Áll. polg. leányiskola, Beregszász; Áll. felsőbb leányiskola és leánygimnázium, Budapest; Orsz. Nőképző-Egylet «Veres Pálné» leányiskola, Budapest; Orsz. pædagógiai könyvtár, Budapest; VI. ker. Erdőtelki közs. el. fiúiskola, Budapest; I. ker. Fehérsas-téri el. iskola, Budapest; V. ker. közs. polg. leányiskola; VII. ker. Hungária-úti közs. el. iskola tanítótestülete; VII. ker. Dohány-utcai közs. el. iskola; II. ker. Iskola-utcai közs. el. iskola; II. ker. közs. polg. leányiskola; I. ker. Czakó-utcai közs. el. iskola; V. ker. Sziget-utcai közs. el. iskola; III. ker. Római fürdő telepi közs. el. iskola; III. ker. Szent Endrei-úti közs. el. iskola; VII. ker. Kazinczy-utcai közs. el. iskola; VI. ker. Váci-út 21. sz. a. közs. el. iskola; VIII. ker. Jázmin-utcai közs. el. leányiskola; VI. ker. Kartács-utcai közs. el. iskola; III. ker. Bécsi-úti közs. polg. leány- és női ipariskola; VIII. ker. Örömvölgy-utcai közs. el. iskola; I. ker. Diana-úti közs. el. iskola; VIII. ker. Csobánc-utcai közs. el. iskola; IX. ker. Tóth Kálmán-utcai közs. el. iskola; IV. ker. közs. felsőbb leányiskola és leánygimnázium; III. ker. Tanuló-utcai közs. el. iskola; VIII. ker. Rökk Szilárd-utcai közs. el. iskola; VII. ker. Dob-utcai közs. el. fiúiskola; VI. ker. Váci-köruti közs. polg. leányiskola; IX. ker. Mester-utcai közs. polg. leányiskola; IV. ker. Gróf Károlyi-utcai közs. el. iskola; VII. Aréna-úti közs. el. leányiskola; VIII. Madách-utcai közs. el. iskola; I. ker. Iskola-téri közs. el. iskola; *Dvorák Irma, Budapest; *Eble Jolán, Pozsony; Eliász Dóra, Szolnok; Templomtéri áll. el. iskola, Erzsébetfalva; Ág. h. ev. polg. leányiskola, Eperjes; Áll. tanítónőképző, Eperjes; Erőss Ilona, Budapest; *Firmann Ella, Pozsony; Farkas Edit, Budapest; Farkas Erzsébet, Budapest; Fáy I. Rózsi, Bodony; B. Fábry Boriska, Budapest Fischerné Krizsanovszky Polda, A.-Szikszó; Fischer Sarolta, Budapest; Fábry Erzsébet, Dobsina; Áll. polg. leányiskola, Fiume; Fábián Ilona, Budapest; *Fekete Ilona, Budapest; *Fáy Borbála, Budapest; Áll. polg. iskola, Galgócz; Áll. tanítónőképző, Győr; Mária Dorothea Egyesület Győrvidéki Köre, Győr; Szt. Orsolya-rend polg. leányiskola, Győr; *Halassy Valeria, Pozsony; *Hurtay Valeria, Pozsony; özv. Hönig Henrikné, Alsódabas; Áll. óvónőképző, Hódmező-vásárhely; **Hannig Gizella, Budapest; Hauzer Mária, Gyoma; *Hanel Ida, Budapest; Ev. nép- és polg. leányiskola, Igló; *Jávor Gizella, Pozsony; Izák Mária, Kőszeg; Jencs Ilona, Titel; *Kiss Gizella, Pozsony; *Komlósy Jolán, Pozsony; *Kostyál Ilona, Pozsony; Kreisler Irma, Pozsony; Karsay Jolán, Győr; Báró Kemény Kálmánné, Marosvécs; Krécsy Béla, Budapest; Kutassy

Mariska, Pápa; Kröpfelné Bömches Vilma, Gyulafehérvár; Koleszár Mária, Abauj-Enyicke; Áll. Millenniumi el. iskola, Kolozsvár; Orsz. tanítói leányárvaház, Kolozsvár; Áll. s. közs. polg. leányiskola, Kaposvár; Áll. polg. leányiskola, Karánsebes; Áll. polg. leányiskola, Kecskemét; Kholen Albina, Budapest, Közs. polg. leányiskola, Kiskúnfélegyháza; Közs. tanítótestület, Kecskemét; *Lockner Gizella, Pozsony; *Lábán Mária, Pozsony; *Lukács Gabriella; Lányi Anna, Szarvas; Lányi Hermin, Nagylak; id. Lovassy Ferenczné, Feketebátor; Loósz Vilma, Kassa; Löblné Gross Irma, Szabadka; Áll. polg. leányiskola, Liptószentmiklós; *Maszny Gizella, Pozsony; *Méray Karolin, Pozsony; *Mindszenty Irma, Pozsony; dr. Márki Sándor, Kolozsvár; Meskó Jenke, Huszt; Módly Matild, Bük; Áll. polg. leányiskola, Miskolc; Mihalecz Stefánia, Ópazna; Áll. polgári iskola, Mezőberény; Nemecskay Irma, Budapest; Messinger Karolin-féle leánynevelő-intézet, Nagybecskerek; Áll. polg. leányiskola, Nagykanizsa; Közs. polgári leányiskola, Nagykőrös; Áll. polgári leányiskola, Nagykikinda; Közs. polg. leányiskola, Nyiregyháza; Áll. polg. leányiskola, Nagybánya; Áll. polgári leányiskola, Nagyenyed; Áll. polgári leányiskola, Nagykároly; Ev. ref. tanítóképző, Nagykőrös; Odor Emilia, Budapest; Áll. el. iskola, Ópécska; Áll. polg. iskola, Orosháza; *Pammer Boriska, Pozsony; *Paulinyi Lenke, Pozsony; *Polacsek Berta, Pozsony; *Profant Mária, Pozsony; *Purgár Gizella, Pozsony; Perczel Margit, Budapest; Pesty Gizella, Budapest; Poznan Jolán, Pancsova; Áll. polgári leányiskola, Pancsova; Áll. tanítónőképző, Pozsony; *Pataj Iza, Óbecse; Szerb felső leányiskola, Pancsova; *Pukánszky Mária, Budapest; Pongrácz Jolán, Budapest; Póka Juliska, Budapest; *Pánczél Erzsébet, Budapest; *Reményi Mária, Pozsony; *Richter Mária, Pozsony; *Ruttkay Lenke, Pozsony; Roth Miksáné, Derestye; Ág. ev. polg. leányiskola, Rozsnyó; Ranolder intézet, Budapest; özv. Rubner Károlyné, Budapest; *Salamon Erzsébet, Pozsony; *Sarbert Sarolta, Pozsony; *Sebestyén Margit, Pozsony; Sárcsevics Betti, Cinkota; Sándorfi Anna, Budapest; Somogyi Miklósné, Szombathely; Szt. Orsolya-rendiek intézete, Sopron; özv. Személy Kálmánné, Nagyvárad; Szíjj Laura, Tapolcafő; Áll. polg. leányiskola, Szarvas; Áll. tanítónőképző-int. «Önképzőköre», Szabadka; Áll. felsőbb leányiskola, Szeged; Polg. leányiskola, Szekszárd; Szegfi Ilona, Fiume; Polg. leányiskola, Szeged; Polg. leányiskola, Szombathely; Szabó Ilona, Budapest; *Schuszter Etelka, Pozsony; *Schleifer Anna, Pozsony; Schreiner Hilda, Rohonc; Schreder Izabella, Szolnok; dr. Schmidt Mária, Budapest; *Schuszter Amália, Budapest; *Tomcsala Melánia, Pozsony; Tedeschi Klemi, Temesvár; özv. gróf Teleky Sándorné, Gyömrő; dr. Török Istvánné, Cegléd; Áll. el. isk. tanítótestület, Tass; Áll. polg. fiúiskola, Torda; Ujváry Kamilla, Pécs; Áll. polg. leányiskola, Ujpest; Attila-utcai áll. el. iskola, Ujpest; Polg. leányiskola, Ujverbász; Áll. polg. leányiskola, Ujvidék; *Vajda Anna, Pozsony; *Velősy Irén, Pozsony; Angol kisasszonyok intézete, Veszprém; Weiszberger Antónia, Budapest; Weiser Karola, Szerbnagyszentmiklós; Wollmann Elma, Pozsony; *Zala Mária, Pozsony; *Zeller Lujza, Pozsony; özv. Zemányi Lázárné, Kassa; Áll. el. iskola, Zilah; Áll. el. iskola, Zólyom; dr. Zsilinszky Mihály, Budapest.

Az 1906. évre fizettek:

Báró Beck Ilona, Budapest (1905-re is); Áll. felsőbb leányiskola és leánygimnázium, Budapest.